

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

**NAPOLEON BONAPARTE OČIMA
FRANCOUZSKÝCH ŘADOVÝCH VOJÁKŮ
A DŮSTOJNÍKŮ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Liberec 2014

Bc. Filip TRDLA

NAPOLEON BONAPARTE OČIMA FRANCOUZSKÝCH ŘADOVÝCH VOJÁKŮ A DŮSTOJNÍKŮ

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základních škol

Autor práce: **Bc. Filip Trdla**
Vedoucí práce: PhDr. Pavel Smrž

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Filip Trdla**
Osobní číslo: **P12000955**
Studijní program: **N7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základních škol
Název tématu: **Napoleon Bonaparte očima francouzských řadových vojáků**
a důstojníků
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce bude na základě zpracovaných edic pramenů osobní povahy a sekundární literatury rekonstruovat vztah řadových francouzských vojáků a důstojníků k císaři Napoleonovi I. Bonapartovi. Tento vztah bude analyzován z hlediska časového, kdy bude srovnáván pohled na francouzského císaře v období raných úspěchů s vnímáním jeho osoby v době jeho největší slávy. Druhým hlediskem bude určování a analýza vztahů k Napoleonovi I. z pohledu osob různé vojenské hodnosti. Cílem práce též bude, na základě studia výše zmíněných typů pramenů a literatury, analyzovat příčiny Napoleonovy glorifikace a vzniku kultu "neporazitelného génia". Použity budou metody komparace a analýzy.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BARNETT, Correlli, Bonaparte, Brno 2005.

CASTELOT, André, Napoleon Bonaparte, Praha 1998.

KOVAŘÍK, Jiří, Napoleonův kavalérista: Paměti kapitána Parquina, Praha 2007.

KOVAŘÍK, Jiří, Orlové Napoleonovy armády: Lesk a bída napoleonských válek, Třebíč 2005.

LE JEUNE, Louis François, Souvenirs d'un Officier de l'Empire, Toulouse 1851.

LE JEUNE, Louis François, Mémoires du général Lejeune: 1792-1813, Grenadier 2001.

MANFRED, Al'bert Zacharovič, Napoleon Bonaparte, Praha 1975.

MARBOT, Marcellin de, Paměti: Vzpomínky francouzského jezdeckého důstojníka z napoleonských tažení, Praha 1999.

NOEL, Jean Nicolas Auguste, Souvenirs Militaires d'un Officier du Premier Empire (1795-1853)..., Paříž 1895.

RAEFF, Marc, Jakob Walter: The Diary of a Napoleonic Foot Soldier, New York 1993.

SOULT, Nicolas-Jean de Dieu, Mémoires du Maréchal-Général Soult, Duc de Dalmatie. Première partie, Histoire des Guerres de la Révolution.... Partie 1, Tome 2 / publiés par son fils, Paříž 1854.

TARLE, Jevgenij Viktorovič, Napoleon, Praha 1950.

WINTR, Stanislav, Napoleon a ti druzí, Cheb 2003.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Pavel Smrž

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce:

19. dubna 2013

Termín odevzdání diplomové práce:

25. dubna 2014

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 19. dubna 2013

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Děkuji PhDr. Pavlu Smržovi za jeho pomoc při psaní této diplomové práce. Především za jeho rady, objektivní kritiku a věcné připomínky. Poděkování patří také všem, kteří mě během celého studia podporovali.

Anotace

Diplomová práce se na základě pramenů osobní povahy a sekundární literatury snaží rekonstruovat vztah řadových francouzských vojáků a důstojníků k Napoleonovi Bonapartovi a obecně zmapovat pohled vojáků na jednoho z nejvýznamnějších vojevůdců a politiků (nejen) 18.–19. století. Cílem práce je též analýza příčin glorifikace Napoleonovy osobnosti a snaha vysvětlit důvody vzniku Napoleonova "kultu neporazitelného génia".

Tento vztah bude analyzován z hlediska časového, kdy bude srovnáván pohled na historicky prvního francouzského císaře v období raných úspěchů s vnímáním jeho osoby v době největších úspěchů, ale i pádů. Druhým hlediskem bude určování a analýza vztahů k Napoleonovi z pohledu osob různé vojenské hodnosti včetně maršálů napoleonské Francie. V práci jsou použity metody komparace a analýzy.

Klíčová slova

18. století

19. století

historie Francie

maršálové Francie

Napoleon Bonaparte

napoleonské války

paměti vojáků

propaganda

První císařství

Alexander Louis Berthier

Jean Lannes

Marcellin de Marbot

Paul Charles Thiébault

Marengo

Slavkov

Annotation

Diploma thesis based on a personal character of sources and secondary literature attempts to reconstruct a relationship of ordinary French soldiers and officers to Napoleon Bonaparte and generally to map a view of the soldiers on one of the greatest generals and politicians (not only) 18th to 19th century. The aim of this work is an analysis of the causes of the glorification of Napoleon's personality and attempts to explain the reasons for the emergence of Napoleon's "cult of undefeated genius".

This relationship will be analyzed in terms of time, which will be compared to a historical view of the first French Emperor in the early success with the perception of his person at the time of greatest achievements, but also falls. The second aspect is the identification and analysis of relations to Napoleon from the viewpoint of different military ranks including Marshal Napoleonic France. The thesis used the method of comparison and analysis.

Keywords

18th century

19th century

history of France

Marshals of France

Napoleon Bonaparte

Napoleonic Wars

memories of soldiers

propaganda

The First Empire

Louis Alexander Berthier

Jean Lannes

Marcellin de Marbot

Paul Charles Thiébault

Marengo

Austerlitz

Obsah

Úvod	7
1 Počátky vzniku kultu Napoleonova génia	10
2 Paměti vojáků v napoleonských taženích.....	17
3 Napoleon Bonaparte pohledem maršálů Francie.....	33
4 Duch vojska v proměnách času	44
Závěr	50
Seznam použitých pramenů a literatury	52
Seznam příloh.....	54
Přílohy	55

Úvod

Období napoleonských válek patří mezi nejčastěji probíraná témata historie. Bylo, je a ještě bude zpracováno velké množství knih, projektů, esejů a článků o této fascinující etapě lidských dějin. V kapitolách diplomové práce se pokusím nahlédnout přes pozadí slavných bitev a zaměřit se na vztahy francouzských vojáků, důstojníků a maršálů k člověku, po němž je celá tato éra pojmenována.

Osobnost a skutky Napoleona Bonaparta, tohoto „malého velkého“ muže, byly v posledním staletí prozkoumány do takových detailů, že můžeme s jistou nadsázkou tvrdit, že o jeho životě víme naprosto vše. Cílem této práce však není soustředit veškerou pozornost pouze na něj, ale volit opačný princip – nechat „promluvit“ ty, kteří utvářeli jeho svět a bez nichž by nebyl tam, kam jej historiografie po právu řadí – a to zmínit osudy prostých vojáků a důstojníků, z nichž někteří to dotáhli až na post maršála císařské Francie, a posoudit jejich vztah k pozdějšímu prvnímu francouzskému císaři.

Velmi cenným artefaktem, bez kterého by tento úkol byl nesmírně obtížný, ne-li nemožný, jsou paměti těchto hrdinů. Snad každý voják z napoleonských dob psal memoáry, drobné vzpomínky, příběhy, či zanechal po sobě dopisy a deníky. Jakoby vojácké ctnosti – odvaha, čest, odhodlání a hrdost – byly pro tyto muže atributy vyvolávající pýchu, kterou rádi stavěli na odiv. Je až podivující jak velké množství zpracovaných edic těchto dokumentů osobní povahy je volně a legálně dostupné současnému čtenáři na internetových portálech. To jen potvrzuje nesmírnou popularitu těchto svědectví.

Původním záměrem mého počínu bylo nastínit vztahy a pohledy na Napoleona Bonaparta očima vojáků nižších hodností. Postupem času jsem ale zjišťoval, že v podstatě neexistuje jasná dělicí linie, která by ohraničovala, kdo je prostý voják a kdo nikoliv, neboť se jedná o dobově naprosto proměnlivé veličiny. Mnoho z těch, které zmiňuji v následujících kapitolách, totiž dosáhlo na četná vyznamenání a povýšení, a to i právě přesto, že se zpočátku jednalo o vojáky řadové hodnosti.

Nelehké také bylo držet se chronologické linie a analyzovat výše zmíněná hlediska pouze v době vlády francouzského císaře. Vztahy vojáků k Napoleonovi měly často mnohem hlubší příčiny a jejich vývoj probíhal ve větší či menší míře ještě v období, kdy Bonaparte teprve nabýval zkušenosti a získával první vojenské vavříny. Proto čtenáři předkládám časově rozsáhlejší období, počínaje prvním italským tažením.

Co se týká struktury diplomové práce, snažil jsem se ji rozdělit na delší úseky a rozčlenit tak na menší počet kapitol než bývá u takového typu školního projektu obvyklé.

Sledoval jsem tím jedině. Chtěl jsem zachovat jistou plynulost textu, který by, dle mého názoru, byl množstvím různých podkapitol narušen. Pokud bych volil postup opačný, roztránil bych zbytečně a neúčelně pasáže stejného charakteru

První kapitola se snaží nalézt příčiny vzniku mýtu o Napoleonově neporazitelném géniu. Analyzuje průběhy jednotlivých tažení z hlediska Bonapartových skutků, které motivovaly řadové vojáky, dále pohledů na Napoleona v době raných úspěchů – od prvního italského tažení po Slavkov, který byl vrcholem jeho kariéry a završením zisku moci – a po stránce propagandistických snah Napoleona uchovat v očích armády i obyvatel dokonalý obraz své osobnosti.

Druhá kapitola se zaměřuje na podobu vztahů konkrétních vojáků k osobě Napoleona Bonaparta. Jedná se o stěžejní část celé práce, proto jí dávám nejvíce prostoru. Na základě pamětí, popř. sekundární literatury, odhaluje, jak jednotliví muži ve zbrani vnímali jeho skutky a názory a jaké vůči němu zaujíмали postoje. Obsah této pasáže se snaží zobrazit i vztahovou vzájemnost, tedy nejen přístup podřízených k vrchnímu veliteli, ale alespoň ve stručnosti i pohled Napoleona na jejich charakter.

Ve třetí kapitole mapuji v podobném duchu spojitost maršálů s Bonapartovou osobností. Snažím se zachytit míru jejich oddanosti k francouzskému císaři v závislosti na okolnostech a popsat jejich povahové vlastnosti, které se přímo i nepřímo v přístupu k němu projevovaly.

Čtvrtá kapitola analyzuje obecný pohled vojska na Napoleonovo charisma a jeho skutky. Popisuje proměny „duchu vojska“ v závislosti na čase a úspěších v jednotlivých taženích, a to od počátků vojenské kariéry vrchního velitele, přes jeho vrcholné triumfy, až po pády a definitivní porážku u Waterloo.

Obsah diplomové práce jsem zpracovával na základě studia odborné české, anglické a francouzské sekundární literatury, ale zejména pramenů osobní povahy – tedy memoárů jednotlivých účastníků napoleonských válek. Nejcennějšími svědectvími jsou bezesporu oblíbené *Marbotovy*, *Parquinovy* nebo *Krettlyho paměti* či Thiébaultovo pitoreskní dílo *Mémoires du général baron Thiébault*. U líčení osudů a vztahů jednotlivých vojáků a důstojníků k Napoleonovi vycházím zejména z tohoto typu pramenů, proto jejich, alespoň stručný, popis nalezne čtenář v poznámkách pod čarou a v samotném textu. Jejich výčet pak samozřejmě nabízí i seznam pramenů na konci práce. Maršálské pohledy na Napoleona zpracovávám zhruba stejným způsobem. Jelikož ale maršálských pamětí nebylo tolik, protože ne všichni po sobě zanechali svá svědectví, vycházím zde více z literatury sekundární.

Co se týká syntetických prací, čerpal jsem informace a inspiraci z děl českého historika *Jiřího Kovaříka*, který napsal celou řadu strhujících a originálních knih na téma napoleonských válek. Jako nejhodnotnější pro svoji práci považuji jeho dílo *Napoleonova tažení V: Ať žije císař! Vzpomínky, příběhy a osudy vojáků z napoleonských válek*, které originálním, poučným, ale i zábavným způsobem předkládá čtenáři asi čtyřicet úryvků z pamětí vojáků napoleonské éry. Z cizojazyčných titulů posloužila (nejen) k vypracování první kapitoly kniha *Wayna Hanleyho The Genesis of Napoleonic Propaganda 1796–1799*, která důkladně analyzuje podobu Napoleonovy rané propagandy a její důsledky. Nesmíme opomenout ani tradiční tituly jako je *Manfredovo*, *Barnettovo*, *Castelotovo* či *Tarleho* biografické dílo.

1 Počátky vzniku kultu Napoleonova génia

Záhy poté, co se Napoleon Bonaparte v březnu roku 1796 ujal zubožené italské armády, byl vnímán jen jako nezkušený velitel, kterého vyšší důstojníci nazývali „Buonaparte“¹ či „generál Vendémiaire“,² podle jeho zásahu proti royalistickým povstalcům v roce 1795. Důvěru u zkušenějších a nyní podřízených kolegů si musel teprve získat. Po vydání svoji první proklamace³ můžeme hovořit o tom, že se Napoleon snažil nabýt přízně i u řadového vojska. Tato raná Napoleonova propaganda měla v očích špatně živených vojáků úspěch. „...*Bohaté provincie, veliká města upadnou ve vaši moc. Dobudete cti a slávy a bohatství. Vojáci italští, bude vám scházeti odvaha anebo vytrvalosti k tomu?*“⁴ Těmito líbivými slovy končí budoucí francouzský císař své krátké, ale úderné prohlášení. Pokud bychom měli jeho důsledek zkoumat z psychologického hlediska, určitě se proklamace stala významným impulsem, který nemalou měrou přispěl k obratu v prvním italském tažení. Kde tedy můžeme nalézt prvopočátek Napoleonova „kultu osobnosti“?

Začneme krátkou analýzou Napoleonových osobnostních vlastností, neboť právě ty tvoří základní kámen jeho pozdější idealizace. Dle mnohých historiků byla Bonapartova povaha charakteristická silnou vůlí a statečností. Po vojácích nikdy nechtěl nic, co by nepodstoupil on sám. Ale tím, že v mnohých bitvách neváhal vstoupit osobně do válečné vřavy, šel mnohým vojákům příkladem. V prosinci roku 1793 u Toulonu,⁵ který je obecně považován za zvrat v jeho kariéře, vedl svůj prapor i přes zranění na lýtku tak energicky, že se mezi vojáky šířilo pouze následující: „*Běžte za velitelem praporu a zeptejte se ho, co je třeba dělat, zná to tady líp než kdokoli jiný!*“⁶ V bitvě o most Arcole v listopadu roku 1796 se zase neváhal chopit standarty a vést osobně útok proti rakouským obráncům ostřelujícím francouzské pozice.⁷ Sám byl dokonce několikrát zraněn (kromě zmíněného Toulonu například později u Drážďan).

¹ Napoleonovo rodné jméno je Napoleone Buonaparte. To používal do roku 1796, než si jej, těsně před převzetím velení v Itálii, pravděpodobně nechal změnit na francouzsky znějící jméno Napoleon Bonaparte. KOVAŘÍK, Jiří, *Dobyvatel Bonaparte*, Třebíč 2009, s. 100.

² MARTIN, Marc, *Les Origines de la Presse Militaire en France 1770–1799*, Vincennes 1975, s. 343.

³ BONAPARTE, Napoleon, *Correspondance de Napoléon Ier*, Paříž 1858, s. 118.

⁴ BONAPARTE, Napoleon, *Napoleonovy paměti*, Praha 1929, s. 139.

⁵ Zde vypuklo protirevoluční povstání podporované anglickým a španělským loďstvem.

⁶ CASTELOT, André, *Napoleon Bonaparte*, Praha 1998, s. 32.

⁷ Tento hrdinský akt byl znázorněn na uměleckých obrazech francouzských malířů Horace Verneta (1789–1863) a Antoinea-Jeana Grose (1771–1835) – viz příloha č. 1 a 2. Nutno poznamenat, že je zde Napoleon vylíčen až v příliš heroickém světle. Ve skutečnosti jej brzy Lannesovi granátníci strhli z mostu do močálu, aby se jejich vrchní velitel nevystavil rakouským kulkám.

To vše jistě sehrálo v utváření Napoleonova kultu geniálního vojevůdce důležitou roli. Pokud běžný francouzský voják věděl o těchto vlastnostech, a nebo byl-li svědkem konkrétních Napoleonových chrabřích činů, musel zajisté vnímat svého velitele jako vzor, za který by byl ochoten položit svůj život na bojišti. „*Tenkrát ve válce o Itálii byl císař největší. Tam byl vskutku hrdina,*“⁸ prohlásil o několik let později husar francouzské armády Antoine Charles Louis Lasalle vzpomínaje na první italské tažení. Jakoby právě tam se začala utvářet Napoleonova aura dokonalosti.

Když v roce 1798 Napoleon Bonaparte zahájil svou egyptskou výpravu, věděl, že rané úspěchy mohou být odrazovým můstkem na cestě získat co největší moc. Jako ctižádostivý a stále ještě relativně mladý velitel brzy rozpoznal, že v případě vítězství v Egyptě se mu může dostat mnohem větších poct než v italské kampani. Vojenský neúspěch v této zemi ale mohl jeho osobu zdiskreditovat. I tak silná osobnost, jakou i přes své mládí Napoleon v té době byl, musela o své nejisté budoucnosti alespoň trochu zapochybovat.

Po prvních vyhraných bitvách na africkém kontinentě nastala krize. Napoleon Bonaparte, vědom si špatných zpráv z Francie, které hlásily, že je domácí politika v neřešitelné situaci, tajně odcestoval z Egypta a nechal zde své vojsko. Velení předal generálovi Jeanu-Baptistovi Kléberovi,⁹ který přijal jmenování s velkými rozpaky, neboť mu Napoleon zanechal pouze dopis s instrukcemi a osobně mu své plány nesdělil. Mnoho z vojáků vnímalo jeho nečekaný odjezd jako zradu. Zpočátku byli touto zprávou zděšeni, později převládlo znechucení a zoufalství.¹⁰ Můžeme to však považovat za zbabělý úprk? Nejednalo se spíše o brilantní politický tah, jak ukázaly pozdější události?

Tak jako tak, v důsledku tohoto rozhodnutí se Napoleon pohyboval na ostří nože a řešil velké dilema. Z krátkodobého hlediska mohl egyptský útěk uškodit jeho nově vznikuvší pověsti schopného a statečného velitele. Jako naléhavější ale vnímal odjezd do Francie. Zdá se, že vytušil velikou příležitost jak dosáhnout svých cílů. Jednalo se pravděpodobně o rozhodnutí plně korespondující s jeho povahou ctižádostivého člověka. To, že nakonec zvolil ku prospěchu svému správně, se ukázalo z hlediska dlouhodobějšího. Přiznejme si ale otevřeně, že Napoleonovo jednání nebylo zrovna ohleduplné a Bonaparte se řídil v duchu myšlenky „účel světí prostředky“. Fakt, že tento účel byl na úkor strádajících a morem ohrožených vojáků v Egyptě, však Napoleon i veřejnost přehlíželi.

⁸ KOVAŘÍK, Jiří, *Má krev patří Napoleonovi*, Brno 2009, s. 10.

⁹ Jednalo se o velice statečného a schopného generála, který se narodil v roce 1753 ve Štrasburku. Ani on však nemohl zabránit porážce, ke které byla egyptská mise v podstatě od počátků odsouzena. Kléber nakonec našel v Africe smrt, když byl v roce 1800, ve svých sedmačtyřiceti letech, zavražděn muslimským fanatikem.

¹⁰ BURLEIGHOVÁ, Nina, *Fata Morgána, Napoleonovi vědci a odhalení Egypta*, Praha 2009, s. 148.

Diametrálně odlišně, oproti představitelům armády v Egyptě – a nutno podotknout, že ani těch nebyla většina – totiž vnímalo Bonaparta běžné obyvatelstvo ve Francii. Po jeho příjezdu do Paříže jej vítalo jako hrdinu, který napravit špatné politické poměry, jež nastolila vláda Direktorია. Po událostech 18.–19. brumairu roku 1799¹¹ se Napoleon Bonaparte stal prvním konzulem Francie. V následném plebiscitu se voliči jasně vyjádřili v jeho prospěch. Předčasný odjezd z Egypta tedy byl z hlediska nabyté popularity nakonec Napoleonovým triumfem.

Následující druhé italské tažení skončilo úspěchem i přesto, že v rozhodující bitvě u Marenga dne 14. června 1800 byl Napoleon na pokraji porážky. Pozitivní výsledek střetnutí a později i celé války proti druhé koalici nakonec ještě více upevnil Napoleonovu prestiž. A to i přesto, že se o vítězství ve zmíněné a pro další vývoj nesmírně důležité bitvě příliš nezasloužil a v podstatě si jej přivlastnil.¹²

Jestliže v prvním italském tažení hovoříme o tom, že pozdější historicky první francouzský císař byl pouze „ve správný čas na správném místě“, pak ve srovnání s jeho úspěchy v boji proti následující protinapoleonské koalici můžeme tvrdit, že se z Bonaparta pomalu stával více než jen schopný vojevůdce. O vojenské úspěchy totiž začínal opírat i svoji narůstající politickou moc. Přesto mohlo být Marengo symbolem Napoleonova konce, neboť vsadil, podobně jako při odjezdu z Egypta, opět vše na jednu kartu. Jako dítě štěstěny však i tentokrát mohl vítězoslavně vstoupit do hlavního města Francie.

První konzul využil výsledků v Itálii mistrně. Obratnými machinacemi donutil senát, aby jej v roce 1802 jmenoval do funkce doživotního konzula.¹³ V roce 1804 byl jako Napoleon I. Bonaparte jmenován a korunován francouzským císařem. Po vítězství *Grande Armée d'Allemagne* u Ulmu a v památné bitvě u Slavkova v roce 1805 se ocitl na vrcholu slávy. Mohl si dovolit diktovat podmínky na evropském kontinentě a na domácí scéně se stal obdivovaným vladařem. Francouzský císař v té době zřejmě netušil, že o několik let později se jeho aura neporazitelného génia zhroutí.

Pokud budeme hlouběji zkoumat období Napoleonovy největší slávy, můžeme charakterizovat jeden z dalších aspektů, který ovlivnil vztah francouzských vojáků a obyvatel ke svému vrchnímu veliteli a hlavě státu. Obecně známým a historiky potvrzovaným jevem

¹¹ Státní převrat ze dne 9. listopadu 1799 organizovaný Napoleonem, který obsadil se svým vojskem budovu parlamentu v *Saint-Cloud*. Fakticky tak byla ukončena vláda Direktorია a začalo období konzulátu.

¹² Nebýt včasné pomoci divize generála Louise Charlese Antoina Desaix (1768–1800) byla by francouzská vojska drtivě poražena. Desaix byl vzdálen pár kilometrů od místa bitvy. Nečekal na Bonapartovy rozkazy a chvatem zamířil za zvukem děl. Při úspěšném útoku proti rakouským jednotkám byl střelen do hrudníku a následkům zranění podlehl. Ve Francii byl oslavován jako hrdina.

¹³ BARNETT, Correlli, *Bonaparte*, Brno 2005, s. 43.

je, že Napoleon Bonaparte si nejvýše cenil statečnosti v boji. Povyšováním na základě zásluh motivoval svoji armádu k disciplinovanějším výkonům. Řadový voják tak díky své udatnosti v bitvách mohl pomýšlet i na vyšší vojenské hodnosti. Tento systém oceňování ještě více upevňoval pozici francouzského vladaře.

Vojáci byli ochotní položit na bitevním poli život za své ideály. Vlast, panovník, sláva, čest – to vše znělo v uších vojáků různých hodností jako rajska hudba. Asi nejlépe vystihuje toto zvláštní pouto mezi vojáky a Napoleonem slavná věta výše zmíněného husara Lasalla. V dopise své choti, před osudovým střetem u Wagramu v roce 1809, kde po ráně kulí do čela zahyne, píše: „*Tobě patří mé srdce, má krev je císařova a život jsem zasvětil cti!*“¹⁴

Napoleon Bonaparte samozřejmě nemohl být svědkem všech chrabřích činů svých vojáků. Na bitevním poli se odehrávaly stovky dramát. O mnohých z nich nemáme dnes žádné informace, o těch zbývajících čerpáme z dochovaných pamětí, osobních svědectví a deníků přímých účastníků. Pro nejvyššího francouzského velitele bylo takovým zdrojem bezesporu také hlášení jeho maršálů, generálů a důstojníků.

Po každé bitvě referovali velitelé jednotlivých armádních uskupení svého nadřízeného o postupu svých jednotek a zásluhách konkrétních vojáků na bitevním poli.¹⁵ Když se pak jméno takového prostého vojáka objevilo nejen v těchto hlášeních, ale dokonce i v proslulých Napoleonových bulletinech,¹⁶ měl tento člověk velkou šanci nejen na to, že bude vyznamenán, ba co víc, že by se mohl osobně setkat se svým vladařem. Netřeba zdůrazňovat, že na psychiku obyčejného, řadového člena francouzské armády, ať už byl součástí pěchoty, dělostřelectva či dragounů, muselo ono shledání, tváří v tvář svému idolu, silně zapůsobit.

Napoleon Bonaparte se prozíravě snažil pozvednout i morálku svého vojska. V nejtěžších chvílích neváhal vést osobně útok či čelit protivníkově palbě (viz výše zmíněný čin u Toulonu nebo Arcole). Svým příkladem tak zvyšoval elán vojáků. Prokázány jsou též mnohé rozpravy s řadovými příslušníky armády, kdy Napoleon před bitvou procházel polním ležením a diskutoval a žertoval s vojáky. Bonaparte zrušil tělesné tresty a snažil se odměňovat čestné a hrdinské činy. Těžká provinění sice neváhal trestat popravou, ale obecně můžeme tvrdit, že bylo chování¹⁷ francouzské armády na vysoké úrovni právě díky promyšlenému

¹⁴ KOVAŘÍK, *Má krev patří Napoleonovi*, s. 49.

¹⁵ Jedním z nejplodnějších autorů těchto hlášení byl francouzský maršál Louis-Nicolas Davout. Ty se dochovaly, včetně dalších dokumentů osobní povahy, v jeho několikasvazkovém souboru korespondencí. *Correspondance du maréchal Davout, prince d'Eckmühl. Ses commandements, son ministère 1801–1815*, Paříž 1885.

¹⁶ Jednu z prvních edic vydal PASCAL, Adrien, *Les bulletins de la Grande Armée précédés des rapports sur l'armée française depuis Toulon jusqu'à Waterloo*, Paříž 1841.

¹⁷ Nesmíme si však jejich disciplínu příliš idealizovat. Francouzské jednotky dokázaly na podmaněných územích často rabovat a znásilňovat. Když se ale o těchto proviněních dozvěděl Napoleon, viníky vždy tvrdě potrestal. Sám však byl zastáncem poučky, že „válka se musí živit válkou“.

systemu odměňování za zásluhy v boji.¹⁸ Když k tomu připočteme ještě „elektrizující“ a motivační proklamace, které Napoleon bravurně ovládal, činí to z jeho osobnosti ukázkový vzor správně se chovajícího a uvažujícího velitele a politika. Takovýto příklad snad ani nelze jinak než následovat a vzhlížet k němu.

Po korunovaci Napoleona jako prvního francouzského císaře docházelo k utváření jeho neomylného kultu ještě patrněji. Nástrojem k vytvoření obrazu dokonalého vladaře, velitele armády a člověka se stala účinná propaganda. Ta prostupovala veškerými oblastmi společenského života tehdejší Francie, od tisku počínaje, uměním a kulturou konče, a její počátek můžeme nalézt již v době Napoleonova prvního italského tažení. V novinách vycházely výše zmíněné bulletiny, které spojovaly Napoleonovo jméno s úspěchem a hrdinstvím. Zvláštním druhem propagandy bylo šíření tzv. Napoleonových medailonů.¹⁹ Ty byly vydávány k příležitosti významných událostí. Obsahovaly různé glorifikující motivy, výjevy ze starověku, líbivá hesla či náměty z jednotlivých vojenských tažení a bitev.²⁰

Napoleonova propaganda se odrážela i v umění. Jako vhodný příklad toho, jak se korsický rodák snažil, aby různé významné události vstoupily do povědomí širšího obyvatelstva s auru dokonalosti, poslouží malba Jacquese-Louise Davida,²¹ s názvem *Napoleon překračuje Alpy*, z druhého italského tažení. Zde je Bonaparte vyobrazen v heroické pozici na vzpínajícím se oři a ukazuje směrem k Svatobernardskému průsmyku. Je to typický romantický výjev, kde francouzský velitel vytváří svým klidným posedem na koni výrazný protiklad s prudkým pohybem zvířete, který se „lekl propasti zející krok od jeho nohou.“²²

Ve skutečnosti překročil Napoleon Bonaparte alpský průsmyk jako každý řadový voják. Mnohem realističtěji tak zobrazil tuto událost francouzský malíř Paul Delaroche,²³ kde sedí Bonaparte na mule s pravou rukou položenou na břicho a je vedený horským průvodcem.²⁴ Takovýchto umělecky ztvárněných motivů, zobrazujících Napoleona v lepším a dokonalejším světle, byla celá řada. Propaganda měla na prostý lid a vojsko magický vliv a přispěla nemalým dílem k utváření zbožnosti vůči pozdějšímu francouzskému císaři.

¹⁸ TARLE, Jevgenij, *Napoleon*, Praha 1950, s. 408.

¹⁹ HANLEY, Wayne, *The Genesis of Napoleonic Propaganda 1796–1799*, New York 2005, s. 141–158.

²⁰ Kniha, které se věnují Napoleonovým medailonům, je hned několik. Pro vhodnou ilustraci, jak medailony vypadaly, však postačí přehledně zpracovaný elektronický zdroj <http://napoleonicmedals.org/> (dostupný dne 25. 10. 2013).

²¹ Jacques-Louis David (1748–1825) byl Napoleonovým dvorním malířem. Kromě výše zmíněného díla je autorem i Napoleonových portrétů, či jeho korunovace na francouzského císaře. Edice Davidových prací je přístupná i v elektronické podobě na oficiálních internetových stránkách <http://www.jacqueslouisdavid.org/> (dostupných dne 25. 10. 2013).

²² PIJOAN, José, *Dějiny umění*, Praha 2000, s. 140.

²³ Vlastním jménem Hippolyte Delaroche (1797–1856). Jeho i Davidova malba – viz příloha č. 3 a 4.

²⁴ LEE, Simon, *David*, Londýn 1999, s. 233–244.

Většina oslavujících motivů vycházela z popudu samotného Napoleona. Ten se kromě umění snažil zviditelnit i na poli architektury. Na oslavu slavkovského vítězství nechal v Paříži kupříkladu postavit tzv. *Vendômský sloup* po vzoru *Trajánova sloupu* v Římě. Na vrcholu tohoto mohutného pilíře dodnes stojí socha Napoleona s vavřínovým věncem na hlavě, s bohyní a globusem v pravé a s mečem v levé ruce. Známary *Vítězný oblouk* v Paříži asi není nutné blíže představovat. Stavba byla postavena též na počest vítězné bitvy u Slavkova a jejím autorem byl Jean Francois-Thérèse Chalgrin.²⁵ Jedná se též o stále stojící monument, na jehož štítech jednotlivých atik jsou vyryty názvy bitev a na stěnách malých arkád jména osobností, z nichž některé dostanou prostor v následujících dvou kapitolách této práce.²⁶

Obecně můžeme podotknout, že Napoleonova propaganda nemalou měrou přispěla ke glorifikaci jeho osobnosti a skutků. Není tedy divu, že Bonaparte aktivně podporoval jakoukoliv záminku, která by podpořila idealizaci jeho obrazu v očích veřejnosti a armády. V některých případech ale nebyl Napoleon hlavním strůjcem tohoto procesu, ale těžil i z tzv. pasivní propagandy – tedy ze skutečného a Napoleonem aktivně neovlivněného vnímání jeho činů a vlastností, zejména prostřednictvím denního tisku.

Nejvíce patrné to bylo v počátcích Bonapartovy kariéry. V prvním italském tažení tak například byly v některých novinách Napoleonovy úspěchy přirovnávány k triumfům samotného Gaia Julia Caesara. A vrchní velitel italské armády pak osobně k tomuto legendárnímu římskému státníkovi a vojevůdci.²⁷ A to vše se odehrávalo v dobách, kdy Napoleon ještě neměl takový politický vliv a nemohl ovládat tisk a diktovat oslavné řádky. To jen dokazuje potřebu zajistit si základní stavební kámen pro jeho pozdější politickou moc kde jinde než na válečném poli. Bez vojenských vítězství by Napoleon nikdy nemohl svoji vůli otevřeně prosazovat.

Je však nutné podotknout, že měl francouzský státník i své nepřátele. Proti Napoleonovi existovaly v podstatě dvě opozice. První, jakobínská, nebyla spokojena s údajným nárokovaním republiky ze strany Bonaparta ve svůj prospěch. Napoleon byl vnímán jako zrádce revoluce a uzurpátor moci. Druhý typ opozice tvořili royalisté. Ti se zasazovali o opětovný návrat monarchie do politicky nejednotné Francie.²⁸ Nebylo tedy divu, že docházelo k častému radikalizování obou skupin. Tento přístup několikrát vyústil v pokus o atentát na samotného Napoleona. Zřejmě nejznámější a nezdařený pokus o jeho zavraždění se odehrál dne 24. prosince roku 1800, kdy tehdejší francouzský konzul projížděl se svoji

²⁵ Francouzský architekt (1739–1811), který projektoval zejména ve stylu neoklasicismu.

²⁶ PIJOAN, *Dějiny umění*, s. 133.

²⁷ HANLEY, *The Genesis of Napoleonic Propaganda 1796–1799*, s. 258–259.

²⁸ TULARD, Jean, *Les attentats contre Napoléon*, in *Revue du Souvenir Napoléonien* 391, 1993, 10–11, s. 3.

ženou Josefínou²⁹ ve svém kočáru ulicí *Saint-Nicaise*, kousek od Tuilerií, směrem k Pařížskému divadlu. Bomba nastražená royalistickými atentátníky však vybuchla o několik vteřin později a první konzul unikl smrti bez zranění.³⁰

Napoleon vystupoval obecně proti atentátníkům velice tvrdě. Pokud byli odhaleni viníci, neváhal nechat své odpůrce popravit. Nápomocna v pátrání mu byla především státní policie pod vedením ministra Josepha Fouchého. Ten sice byl po atentátu z roku 1800 propuštěn ze svých služeb,³¹ ale pomohl Napoleonovi v dopadení několika pachatelů.

Postupem času si Napoleon uvědomil, že vážnější hrozbu pro něj představují royalisté. Z tohoto důvodu nechal z neutrálního Bádenska v březnu roku 1804 unést vévodu d'Enghien,³² který byl obviněn ze spiknutí proti Francii a následně popraven. Napoleonovo podezření se však prokázalo jako mylné. Vévoda totiž nebyl ve skutečnosti zapleten do žádného komplotu a obvinění z toho, že plánoval proti prvnímu konzulovi atentát, se nepotvrdilo. Bonaparte chtěl zřejmě jeho popravou dát najevo svoji nekompromisnost a demonstrovat svoji sílu schopného státníka. Tento čin však měl negativní ohlas v zahraničí. Odsoudily jej vesměs všechny panovnické rody v Evropě. Na domácí scéně měla aféra paradoxně opačný efekt. V tisku byla předložena obyvatelům verze, že byl vévoda d'Enghien odpůrce revolučního zřízení ve Francii a tudíž potencionální hrozbou pro režim. Popularita Napoleona po této události ještě vzrostla. Důkazem budiž korunovace Napoleona na prvního francouzského císaře o několik měsíců později.

Můžeme nyní shrnout, že se Napoleonův kult dotvořil zejména v důsledku slavkovského triumfu. Jakoby se pozitivní výsledek této památné bitvy stal piedestalem jeho okázalosti a moci. Bonaparte sice ještě několikrát potom prokázal, že jeho původním řemeslem nebyla politika, nýbrž vojenství, a vybojoval mnoho slavných vítězství. Avšak léta 1805–1806 můžeme objektivně považovat za zenit jeho kariéry. Po posledním vítězném tažení v roce 1809 se z lesku jeho slávy začala stávat čím dál tím matnější vzpomínka.

²⁹ Rodným jménem Marie-Josèphe-Rose de Tascher de La Pagerie (1763–1814).

³⁰ TULARD, *Les attentats contre Napoléon*, s. 10.

³¹ Napoleon Bonaparte se domníval, že za atentátem stojí skupina jakobínů. Joseph Fouché (1759–1820) patřil dříve mezi jejich stoupence. První konzul poté, co mu ministr policie oznámil, že podezřívá spíš royalisty, Fouchého v podezření ze spiknutí proti jeho osobě propustil. Vzal jej na milost až po objasnění celé záležitosti, kdy vyšlo najevo, že za atentátem stáli skutečně royalisté. Obecně měl Napoleon s Fouchém zvláštní vztah. Určitá nedůvěra vůči svému ministru policie ze strany Napoleona nikdy nezmizela.

³² Celým jménem Louis Antoine Henri de Bourbon Condé, vévoda d'Enghien (1772–1804) – poslední mužský potomek rodu de Condé, tedy větve francouzského rodu Bourbonů.

2 Paměti vojáků v napoleonských taženích

Nyní zaměříme pozornost na konkrétní odkazy, činy, názory a osudy Napoleonových podřízených vojáků, důstojníků a generálů. Na základě jejich svědectví se pokusme analyzovat podobu vztahů k vladařově osobě. Slavná šestadvacítka vyvolených maršálů a elita francouzské armády dostane prostor v další kapitole, neboť se jedná o specifickou skupinu Bonapartova vojska.

Každý muž má ve válečných dobách na bitevním poli, uprostřed těch nejtěžších bojů, možnost vydobýt si povýšení, „vysloužit si ostruhy“, zlepšit své postavení či získat uznání. Vojáci napoleonských válek nebyli výjimkou. Každý toužil po slávě a vítězství. Častokrát za cenu sebeobětování ve jménu Francie, prvního konzula a pozdějšího císaře.

Jedním z těch, kteří neváhali položit za tyto ideály život, byl i Jean Baptiste Antoine Marcellin de Marbot (1782–1854).³³ Jedná se snad o nejslavnějšího pisatele memoárů z dob napoleonských válek. Jeho vojenská dráha byla typickým příkladem schopnosti dosáhnout významného kariérního postupu díky houževnatému přístupu ke své práci. Marbot to sice dotáhl až na generální post, ale povýšen byl až v pozdější fázi napoleonských válek.³⁴

Tento člověk snad nejbrilantněji a nejdojemněji popsal, co vedlo drtivou většinu vojáků k často dobrovolnému a nadšenému vstupu do války, ve které mnozí z nich našli místo slávy jen smrt a utrpení: „*Během několika týdnů jsme prodali koně za bídnou cenu, vydali se z peněz, a to vše jen proto, abychom šli vstříc kulím, které měly mnohé z nás připravit o život! Říkejte si tomu láska ke slávě, či šílenství, ale ten pocit nás vzrušoval a panovačně nám rozkazoval, abychom kráčeli vpřed bez ohlížení!*“³⁵

Marbotova vojenská kariéra začala v sedmnácti letech u 1. husarského pluku v Itálii. Sem se dostal díky svému otci, který přijal velení jedné z italských divizí.³⁶ Vůbec k prvnímu setkání mladého Marbota s Napoleonem došlo v roce 1799 v Lyonu, kde zrovna francouzský velitel pobýval po svém návratu z Egypta. Jak Marbot v pamětech vypráví, první dojmy z Napoleona byly vesměs pozitivní a mladý jinoch pocítil i jistý nádech pýchy nad slovy

³³ Marbot je autorem slavných pamětí pod názvem *Mémoires du général baron de Marbot*, které vyšly v roce 1891 v Paříži. Zde tento nadaný voják originálním a barvitým způsobem popisuje vojenský život a průběh jednotlivých tažení střízlivým, ale i zábavným způsobem. Jelikož tyto paměti byly vydány i v české verzi, vycházím zejména z knihy v mateřském jazyce.

³⁴ Podobné to je i s osudy ostatních vojáků napoleonské éry zmíněných v této kapitole, proto je obtížné přehledně zpracovat jejich vztahy k Napoleonovi dle hodností, neboť se neustále měnily.

³⁵ MARBOT, Marcellin De, *Mémoires du général baron de Marbot. Madrid-Essling-Torrès-Védras*, Paříž 1891, s. 115.

³⁶ MARBOT, Marcellin De, *Paměti: vzpomínky francouzského jezdeckého důstojníka z napoleonských tažení*, Praha 1999, s. 39.

francouzského generála, který byl rád, že syn slavného otce³⁷ zvolil taktéž vojenskou kariéru a prorokoval mu zářnou budoucnost.³⁸

Nezkušený Marbot si své první povýšení zasloužil nikoliv protekcí přes svého otce, který chtěl, aby se jeho syn o vyšší mety zapříčinil sám svými skutky, ale v celkem nebezpečné akci, kdy vedl průzkum padesáti husarů v Ligursku v okolí vesnic *La Madona* a *Finale*. Jelikož neuměl nikdo z představitelů vyšších hodností kvalitně číst a orientovat se v neznámém terénu, byl se souhlasem ostatních pověřen velením, ke svému velkému překvapení, právě vzdělaný a inteligentní Marbot. Po úspěšné akci proti Rakušanům byl povýšen z prostého vojína na četaře.³⁹

Tato událost jen dokládá, že se Marbot k vyšším hodnostem dostával díky své statečnosti, organizačním schopnostem a dalším vlastnostem, které tak imponovaly Napoleonovi. Mohl i to být důvod, proč si jej o pár let později zvolilo jako pobočníka několik maršálů Napoleonova generálního štábu?⁴⁰ Neviděl snad i sám Napoleon v očích tohoto statečného husara kus sám sebe?

Po smrti Marbotova otce⁴¹ osud svedl Napoleona s tímto odvážným jinochem znovu dohromady. V roce 1800 měl Marbot za úkol doručit tehdy prvnímu konzulovi zprávu o podepsání nevyhnutelné kapitulace francouzských vojáků, pod vedením Massény, do rukou Rakušanů v Janově. Bonaparte při setkání litoval Marbotovy bolestné ztráty a navrhnul, že pokud si to Marcellin zaslouží, sám se stane mládencovým chráněncem místo jeho otce.

Po bitvě u Marenga, kde Marbot doručoval na koni půjčeném samotným konzulem rozkazy po bojišti a poté, co Napoleon uviděl, že Marbotův kůň je lehce zraněný, s dobrou náladou poznamenal: „*Příště ti zas půjčím koně, abys ho takhle zřídil!*“⁴² Začal se tak utvářet zvláštní vztah mezi Napoleonem a Marbotem, založený na otcovském přístupu jednoho a úctě a respektu druhého.

Napoleon však jednoho dne málem na Marbota a jeho rodinu zanevřel, jelikož byl Marcellinův bratr Adolphe podezřelý z účasti na spiknutí⁴³ proti jeho osobě. Nakonec se obvinění ukázalo jako liché a Marbot stále mohl pociťovat Bonapartovu náklonnost.

³⁷ Marbotův otec byl významným generálem revolučních válek.

³⁸ MARBOT, *Paměti: vzpomínky francouzského jezdeckého důstojníka z napoleonských tažení*, s. 43.

³⁹ Tamtéž, s. 54–57.

⁴⁰ Jmenovitě to byli maršálové Augereau, Bernadotte, Murat, Masséna a Lannes.

⁴¹ Ten zemřel při obléhání Janova v roce 1800.

⁴² MARBOT, *Paměti: vzpomínky francouzského jezdeckého důstojníka z napoleonských tažení*, s. 74.

⁴³ Jednalo se o neúspěšný komplot Bernadotta, Moreaua a několika dalších generálů proti Napoleonovi. Marbotův bratr Adolphe nevědomky vezl v kočáru do Paříže svolání o povstání západní armády, které mělo vyburcovat i pařížský lid. Adolphe Marbot byl však zatčen a uvězněn. O omylu zpravila Napoleona až paní Marbotová (matka čtyř synů – Theodora, Adolpha, Marcellina a Felixe) a ten proto údajného spiklence nechal propustit.

Léta však plynula a k osobnímu styku mezi těmito dvěma docházelo sporadicky. I přes dobrou paměť Napoleona, který byl schopen uchovat si v hlavě mnohé tváře a události, tak nastávaly celkem humorné situace, kdy si Napoleon buď nemohl Marbota zařadit, nebo si jej pletl s neoblíbeným bratrem. Dokazuje to i tato groteskní scéna z Boulogne při příležitosti udělování vyznamenání od nově jmenovaného císaře,⁴⁴ kterou popisuje Marbot ve svých pamětech: *„I já se podílel na vyznamenáních, rozdělovaných onoho dne. Pět a půl roku jsem byl podporučíkem a účastnil se několika tažení. Císař mě na návrh maršála Augereaua jmenoval poručíkem; jednu chvíli jsem však byl přesvědčen, že mi tu milost odmítne, protože si vzpomněl, že jeden Marbot figuroval jako Bernadottův pobočník ve spiknutí v Rennes. Když se o mně maršál zmínil, zamračil se a s upřeným pohledem řekl: ‚To vy jste...?‘ ‚Ne, Sire, to nejsem já!‘ odpověděl jsem rychle. ‚Ach, tak ty jsi ten správný... ten z Janova a Marenga, jmenuji tě poručíkem...‘ (...) Počínaje oním dnem si mě už nepletl se starším bratrem, který mu zůstal velice nesympatickým, přestože si jeho odpor ničím nezasloužil.“⁴⁵*

Je celkem zajímavé, že Marbot, ačkoliv o jeho oddanosti k Napoleonovi nemohlo být sporu, ve svých pamětech neváhal korsického rodáka i kritizovat. Před bitvou u Slavkova dokonce svému císaři zalhal při přepočítávání mužů generála Morlanda, plukovníka jízdních gardových myslivců, o jejichž početním stavu měl Napoleon pochybnosti. Aby Marbot zastřel chybějící čtyři stovky mužů, uvedl ve svém hlášení mnohem vyšší počet.⁴⁶ Císař, znám svojí přisností, naštěstí Marbotovu lež neprohlédl.

Marbotovy paměti, psané s odstupem času od vřavy napoleonských válek, umožnily autorovi přispět k utříbení myšlenek a jistě i ke kritickému a střízlivému hodnocení Napoleonových skutků. Jako příklad může posloužit pohled Marbota na Napoleonovu politiku. Za chybná císařova rozhodnutí považoval zejména vytváření „narázníkových států“ na hranicích Francie. Dosazování rodinných příslušníků na lukrativní místa a královské trůny způsobovalo odpor obyvatel podmaněných území. Dle Marbota to byl jeden z faktorů, který přispěl k pozdějšímu pádu francouzského císařství.

Marbot zastával též názor, že Napoleon se dopouštěl často chyb při výběru (ne)kompetentních osob. Prý se řídil více náklonností než hlasem veřejnosti. Jako příklad špatného odhadu situace uvádí Marbot portugalskou misi, kam v roce 1808 francouzský císař

⁴⁴ Jednalo se o jeden červencový den roku 1804, kdy se Napoleon, krátce poté, co byl prohlášen císařem, rozhodl v Paříži vyznamenat nově vzniklým řádem Čestné legie zasloužilé muže. Poté odcestoval do Boulogne a povýšil mimo jiné i Marbota.

⁴⁵ MARBOT, *Paměti: vzpomínky francouzského jezdeckého důstojníka z napoleonských tažení*, s. 120.

⁴⁶ Tamtéž, s. 140–141.

poslal expediční sbor pod velením generála Junota,⁴⁷ kterého Marcellin vnímal jako statečného, leč neschopného vojevůdce.⁴⁸ Po celkem snadném obsazení Portugalska Napoleon narazil na silný duch španělských obyvatel. Pyrenejskou anabázi Marbot zhodnotil těmito slovy: „*Říkalo se, bohužel oprávněně, že Napoleona zahubila ctižádost. (...) Spěch Napoleona zničil a první úspěchy jej zaslepily. Domníval se, že ve Španělsku nenarazí na odpor.*“⁴⁹ Při osobním setkání však Marbot skutečnou situaci ve Španělsku hodnotil oklikou, jen aby Napoleona udržel v (byť marné) naději na ovládnutí této země. V tomto ohledu je jasně patrné, že Marbot s císařem jednal často neupřímně, leč s dobrými úmysly. Jak snadné je pak hodnotit Napoleonovy skutky v písemném projevu, než tvář v tvář.

Jean Baptiste Antoine Marcellin de Marbot byl muž na pravém místě a i přes některé výtky Napoleona ctil. Oddanost vlasti a císaři prokázal mnohokrát. Účastnil se téměř všech tažení, byl několikrát zraněn a vyznamenán řádem Čestné legie. Nechme ještě závěrem k líčení osudů tohoto člověka a vztahů k Napoleonovi promluvit jeho paměti. Marbot vzpomíná na tažení proti Rakousku z roku 1809, kde mu Napoleon po poradě s maršálem Jeanem Lannesem nepřímo navrhl, jestli je jako dobrovolník ochoten pustit se do nebezpečného průzkumu druhého břehu Dunaje, kde očekával rakouská vojska: „*Jakže! Císař tu má vojsko 150 000 oddaných válečníků (...) a když jde o poslání, k němuž je třeba chytrost a nezdolnost, tak mě, mě! vybere Císař a hrdinný maršál Lannes!!! Půjdu Sire!*“⁵⁰ A za Napoleonem šel až do jeho konce.

Další z poutavých memoárů⁵¹ vojáků napoleonské éry napsal Denis-Charles Parquin (1786–1845). Tento člověk proslul především svým neotřelým přístupem k životu. Jeho vojenská kariéra sice začala až v polovině napoleonských válek, ale tomuto muži neubrala nic na jeho slávě. Parquina můžeme považovat za typického bonapartistu, který zůstal s Napoleonem, podobně jako Marbot, až do jeho pádu. Byl osobně přítomen jeho loučení ve Fontainebleau⁵² a až do konce svého života se nesmířil s císařovým koncem.

Parquin se pro vojenskou kariéru rozhodl již v šestnácti letech. V roce 1803 vstoupil do řad 20. pluku jízdních myslivců.⁵³ První velké tažení absolvoval v roce 1806, kdy Napoleon bojoval s Pruskem. Na jedno z prvních setkání se svým vzorem, který jej při této

⁴⁷ Celým jménem Jean Andoche Junot, vévoda z Abrantès (1771–1813).

⁴⁸ MARBOT, *Paměti: vzpomínky francouzského jezdeckého důstojníka z napoleonských tažení*, s. 207–208.

⁴⁹ Tamtéž, s. 210.

⁵⁰ Tamtéž, s. 280.

⁵¹ Ty vyšly pod názvem *Souvenirs militaires du commandant Parquin* v několika verzích. První část začal Parquin psát v roce 1842, druhé vydání vyšlo až po jeho smrti v roce 1892. Paměti jsou charakteristické především dobrodružnými historkami, milostnými příběhy a pestrými životními osudy.

⁵² PARQUIN, Denis-Charles, *Souvenirs militaires du commandant Parquin*, Paříž 1897, s. 280.

⁵³ Tamtéž, s. 9.

příležitosti jmenoval kapitánem, vzpomíná Parquin následovně: „*Císař se srdečně otočil ke mně, prohlédl si mě orlím pohledem, a řekl: ‚Mladý muži, chcete vyznamenání a ještě nemáte ani vousy!‘ ‚To je pravda, Sire,‘ říkám, aniž bych se nechal zmást. ‚Ale včera to nebyly kníry, kdo velel baterii. ‚Císaře odpověď pobavila a vyznamenal mě přímo na místě.‘⁵⁴ Z těchto vět je patrné, že vůbec první rozhovor mezi Napoleonem a Parquinem byl protknut přátelskou atmosférou mezi oběma aktéry. Nejen tato událost, ale i další případy tak potvrzují již zmiňovaný fakt, že si Napoleon dával velice záležet, aby v očích vojáků silně zapůsobil. A podobný postoj zaujímal vůči němu pochopitelně i sami vojáci.*

K dalšímu většímu setkání Parquina s císařem došlo až v roce 1813. Dne 6. dubna tohoto roku mu Napoleon osobně udělil za zásluhy v předchozích taženích řád Čestné legie a nechal jej přeložit k jízdním myslivcům císařské gardy. Ve svých pamětech Parquin přiznává, že si za žádnou cenu nechtěl nechat ujít případný dialog s Napoleonem. Ten se skutečně uskutečnil a císař si zde nemohl nevšimnout okázalé povahy tohoto sebevědomého a stále ještě mladého muže.⁵⁵

Ony povahové vlastnosti Charlese-Denise Parquina, jeho skutky, vášeň a odvaha, jej řadily mezi nejvěrnější a nejstatečnější Napoleonovy vojáky. Zapřísáhlá oddanost císaři se projevila především v taženích v letech 1814–1815, kterých se účastnil jako kapitán 2. pluku gardových jízdních myslivců. Parquin dokonce několikrát velel Napoleonově osobní eskadroně.

Po bojích u Waterloo a Napoleonově pádu se odebral do exilu. Osud tomu chtěl, že si vzal za ženu jednu ze služeben holandské exkrálovny Hortensie, tedy dcery císařovny Josefíny z jejího prvního manželství. Jako věrný bonapartista se Parquin aktivně účastnil pokusu o převrat Ludvíka Napoleona⁵⁶ v roce 1840. Po neúspěchu tohoto aktu byl odsouzen k dvacetiletému trestu vězení.⁵⁷ Jak smutné, že se návratu rodu Bonapartů na francouzský trůn již nedožil.⁵⁸

Být tolikrát v blízkosti samotného Napoleona se poštěstilo málokomu. Jean Rapp (1771–1821) byl výjimkou. Tento budoucí generál vstoupil do vojenského života jako dobrovolník v roce 1788. Napoleon si jej poprvé všimnul po zásluhách v prvním italském

⁵⁴ Tamtéž, s. 163–164.

⁵⁵ Tamtéž, s. 164.

⁵⁶ Napoleonův synovec – syn Ludvíka Bonaparta.

⁵⁷ KOVAŘÍK, Jiří, *Napoleonova tažení V: Ať žije císař! Vzpomínky, příběhy a osudy vojáků z napoleonských válek*, Třebíč 2005, s. 576–577.

⁵⁸ Parquin zemřel v roce 1845, tři roky před červencovou revolucí ve Francii, která umožnila vzestup Ludvíka Bonaparta.

tažení a v Egyptě. V roce 1803 byl povýšen na brigádního generála a stává se Bonapartovým pobočníkem.⁵⁹

Paměti tohoto muže jsou spíše kompilací jiných memoárů a historických knih a nemají příliš ucelenou podobu. Popisují však velice dobře například události vedoucí od tažení na Ulm po slavnou slavkovskou bitvu. Po ní byl Rapp jmenován divizním generálem. V této bitvě Napoleonovi osobně přivezl uzmuté ruské prapory a zajatého knížete Repnina.⁶⁰ Hrdinský čin císaři vnukl nápad – pověřit Françoise Gérarda⁶¹ namalováním slavného obrazu.⁶²

Ochota položit na bojišti život za svého císaře byla nezlomná. Dne 12. října 1809 zachránil Rapp dokonce život svého císaře před atentátníkem Friedrichem Stapsem,⁶³ který se jej pokusil zavraždit během vojenské přehlídky v Schönbrunnu.⁶⁴ Rappa můžeme považovat za jednoho z nejvěrnějších Napoleonových mužů. Ještě po Waterloo bojoval srdatě v několika bitvách. Po druhé restauraci Bourbonů však nabídnul své služby Ludvíku XVIII.⁶⁵

Za jedny z nejrozsáhlejších pamětí a bohatou studnici svědectví, příběhů, osudů a zvrátů z napoleonských válek můžeme považovat memoáry Jeana-Marie Savaryho (1777–1833).⁶⁶ Tento člověk byl muž na pravém místě a Napoleonovým „mužem pro všechny případy“. Účastnil se většiny důležitých tažení francouzských armád a Napoleon jej s důvěrou pověřoval důležitými úkoly. Savary choval k Napoleonovi bezmeznou úctu, nebyl politicky angažován a v podstatě nikdy neohrozil ani v nejmenším Bonapartovy zájmy. V porovnání s některými maršály, o jejichž negativních povahových vlastnostech ještě bude řeč, se jedná o velice cenné atributy.

K významným činům, které dokazují Savaryho obětavost vůči Napoleonovi, patřilo například dojemné loučení s generálem Desaixem v bitvě u Marenga. Savary na bojišti osobně našel jeho bezvládné tělo a donesl jej k prvnímu konzulovi.⁶⁷ Od roku 1802 vedl

⁵⁹ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení V: Ať žije císař! Vzpomínky, příběhy a osudy vojáků z napoleonských válek*, s. 58.

⁶⁰ Celým jménem Nikolaj Ivanovič Repnin-Volkonskij (1778–1845) – v době slavkovské bitvy velitel carské kavalergardy.

⁶¹ Francouzský umělec (1770–1837), pozdější dvorní malíř Ludvíka XVIII.

⁶² RAPP, Jean, *Mémoires du général Rapp, aide-de-camp de Napoléon, écrits par lui-même, et publiés par sa famille*, Paříž 1823, s. 50.

⁶³ Tento mladý muž nenáviděl Napoleona, jelikož se domníval, že jeho okupace způsobila utrpení německého lidu. Za pokus o vraždu francouzského císaře byl popraven téhož roku (1809) ve věku sedmnácti let.

⁶⁴ RAPP, *Mémoires du général Rapp, aide-de-camp de Napoléon, écrits par lui-même, et publiés par sa famille*, s. 398–399.

⁶⁵ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení V: Ať žije císař! Vzpomínky, příběhy a osudy vojáků z napoleonských válek*, s. 578.

⁶⁶ Celým jménem Anne-Jean-Marie-René Savary, pozdější vévoda de Rovigo.

⁶⁷ SAVARY, Jean-Marie, *Mémoires du duc de Rovigo, pour servir à l'histoire de l'Empereur Napoléon, tome premier*, Paříž 1828, s. 278.

tajnou policii a podílel se i na zatčení vévody d'Enghien, kterého následně neváhal nechat popraviti i přesto, že nedostal přímý rozkaz od Napoleona a tento akt v podstatě uspíšil.⁶⁸ O důvěře, kterou Napoleon do tohoto muže vkládal, svědčí i fakt, že byl Savary v roce 1810 císařem (již oficiálně) jmenován do funkce ministra policie. V roce 1815 byl Savary s to odjet s Napoleonem do exilu. Byl však zatčen Brity a několik let vězněn. Se svým milovaným císařem se již nikdy nesetkal.⁶⁹

Pro ilustraci, jak Savary vnímal osobnost Napoleona Bonaparta a jak císař motivoval řadové vojáky, poslouží úryvek z jeho pamětí. V předvečer bitvy u Jeny se Napoleon osobně účastnil prací na rozšíření stezky vedoucí na vrchol *Landgrafenberg*, aby tudy mohla projet zaseknutá francouzská děla maršála Lannese: „*Císaře popadl hněv, který se projevil chladným mlčením. (...) Poté svolal dělostřelce, poručil rozdat jim ženijní nářadí a pochodně a sám svítil kanonýrům. (...) Stále mám před očima jejich výraz, když viděli, že jim císař osobně svítí s pochodní v ruce a jejich údery bušily do skály dvakrát usilovněji. Všichni byli unavení, ale nikdo si nestěžoval, každý cítil důležitost okamžiku.*“⁷⁰

Z pohledu současného a věcí neznalého člověka je těžko pochopitelné, jakou významnou úlohu mohl v dobách napoleonských válek zaujímat prostý trubač. Vzpomínky Élie Krettlyho (1775–1840), pozdějšího vrchního trubače jízdních myslivců Napoleonovy gardy, důležitost takového poslání během bitevních střetů osvětlují. Zatroubit na útok, sešikovat pluky, organizovat ústup – to vše bylo v kompetenci těchto mužů. Krettly, který svoji vojenskou kariéru započal u hudby pařížské Národní gardy, se stal Napoleonovým „štístkem“ a věrným bojovníkem.

Humorná historika se váže ke Krettlyho přezdívce: „*Měl jsem docela veselý charakter, již dříve mě (Napoleon) přezdíval Bamboche.*“⁷¹ *Nevím, co ta přezdívka znamenala, ale vím, že to bylo přátelské pojmenování. Miloval jsem, když mě můj generál takto nazýval. Myslím, že mi odpustíte tuto jedinečnou marnivost, ale nikdy jsem se necítil být poškozen touto přezdívkou, pokud vyšla z úst Napoleona či prince Evžena.*“⁷²

⁶⁸ SAVARY, Jean-Marie, *Mémoires du duc de Rovigo, pour servir à l'histoire de l'Empereur Napoléon, tome deuxième*, Paříž 1828, s. 55.

⁶⁹ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení V: Ať žije císař! Vzpomínky, příběhy a osudy vojáků z napoleonských válek*, s. 578–579.

⁷⁰ SAVARY, *Mémoires du duc de Rovigo, pour servir à l'histoire de l'Empereur Napoléon, tome deuxième*, s. 277–278.

⁷¹ Český ekvivalent tohoto slova v podstatě neexistuje. Historik Jiří Kovařík jej přeložil jako „Pimprle“. Pojmeme „bamboche“ nazývali prostí vojáci i kříž Čestné legie To proto, že na prsou neposedně poskakoval.

⁷² KRETTLY, Élie, *Souvenirs historiques du capitaine Krettly, ancien trompette-major des guides d'Italie, d'Égypte et des chasseurs à cheval de la garde impériale, etc.*, tome premier, Paříž 1839, s. 89.

Láska k Napoleonovi a touha vítězit ve jménu Francie se staly Krettlyho doménami. O většině míst jeho paměti můžeme říci, že jsou jakousi ódou na Bonapartovu dokonalost. V jeho očích se muselo při setkání s Napoleonem mnohokrát zajiskřit. První francouzský císař byl pro něj bohem s aurou neporazitelného vojevůdce.

Už když Krettly vstupoval v roce 1792 do jednoho z prvních vojenských tažení za hranice Francie, byl prodchnut silným entusiasmem: „*Tisíce nápadů postupně obsadily mou horoucí představivost. Chystal jsem se čelit tváři v tvář nebezpečí, odvážné smrti, a chtěl se stát hrdinou v očích mých nadřízených.*“⁷³ Již od revolučních let k nim Krettly choval úctu. Respektování výše postavených si pak přenesl v mnohem větším měřítku i do vztahu k Napoleonovi. Krettly v roce 1808 z důvodu chatrného zdraví vypověděl služby císaři. Ve svých pamětech však hořce litoval, že jej schvátila nemoc a ne protivník: „*Jak já jsem záviděl osudům mých společníků, kteří sklízeli slávu v bitvách, s vědomím, že moje smrt bude neslavná. Byl bych raději, kdyby moje paty přejely kozácké pluky nebo roj beduínů, proti tomu jsem se mohl alespoň bránit...*“⁷⁴

V době blížícího se Napoleonova konce ale Krettly neváhal opět vstoupit na scénu, aby pomohl svému hrdinovi. Ani on však svojí statečností a příkladností nemohl zabránit blížícímu se konci Napoleonovy kariéry. Po Waterloo prchl do Belgie a osud tomu chtěl, aby už Napoleona neměl vícekrát spatřit. Brzy se do rodné Francie vrátil a v roce 1840 zemřel.

Paul Charles François Adrien Henri Dieudonné Thiébault (1769–1846) je považován za nejkritičtějšího pisatele pamětí z napoleonských válek. Osobitě psané memoáry tohoto generála si však nelze neoblíbit. Ač mohou některé pasáže vyznít sebevíc arogantněji a působit sebestředně, jedno nelze autorovi odepřít, a to fakt, že je psal s velkou vášní, zaujetím pro věc a odhodláním. Několik set stran anekdot, osobních příběhů, pomluv, soubojů a milostných pletek dokáže čtenáře opravdu vtáhnout do děje, napnout jej, pobavit i rozesmát. Častá neoprávněná kritika nadřízených a zdůrazňování vlastních (Thiébaultových) „heroických“ výkonů působí leckdy až komicky a historicky nepřesně, ale to nic neubírá na ohromné popularitě těchto pamětí, které poprvé vyšly koncem 19. století.⁷⁵

Přítom vojenská kariéra tohoto prostomluvného muže, jehož Napoleon výstižně pojmenoval *La plus mauvaise langue de l'armée*,⁷⁶ málem skončila již v počátcích. Byl

⁷³ Tamtéž, s. 55–56.

⁷⁴ Tamtéž, s. 249–250.

⁷⁵ Přesně v letech 1893–94. Zatím nejaktuálnější vydání je z roku 2005.

⁷⁶ Nejzlejší jazyk armády.

údajně zapleten do zrady generála Dumourieze,⁷⁷ ale vina nebyla po jeho krátkém uvěznění prokázána.⁷⁸ Po bojích v Itálii se Thiébault stal brigádním generálem a po celkem vážném zranění u Slavkova kartáčovou kuličkou se musel dlouho zotavovat a zúčastnil se až tažení do Portugalska pod Junotovým velením v roce 1808. Z Pyrenejského poloostrova se vrátil v roce 1813. V době tzv. sta dní Napoleonovy vlády se držel zpočátku v ústraní. Zemřel v roce 1846.⁷⁹

K prvnímu setkání Thiébaulta s Napoleonem došlo při příležitosti potlačování royalistického povstání v roce 1795. Thiébault na první dojem z jeho osoby vzpomíná následovně: „*Buonaparte? ,Kdo to k čertu je?’ řekl jsem si. (...) Když jsem jej uviděl, všiml jsem si chatrného oděvu a dlouhých zplihlých vlasů, které zdůrazňovaly jeho bídu. Avšak ve svých dvaceti-šesti letech, i přes jeho neimpozantní zjev, začal od onoho dne stoupat v očích veřejnosti.*“⁸⁰

Podobně jako Marbot neváhal Thiébault Napoleona ve svých pamětech kritizovat. Ostře tak kupříkladu činil v názorech na založení císařství. Obával se, že tento akt povede „*k návratu antických titulů a hroznému despotismu.*“⁸¹ O přehnané věrnosti k Napoleonovi tedy nemůže být řeč. Po restauraci Bourbonů nebyl vnímán jako hrozba a byl poslán pouze do výslužby. I z toho můžeme usuzovat, že příliš netoužil po návratu Napoleona na vrchol francouzské politické hierarchie. Nic na tom nezměnila ani symbolická účast při závěrečné obraně Paříže.

Jako každý voják ale Thiébault císaře respektoval. Smysl pro čest totiž byla obecně vojákům napoleonské éry vlastní a jednalo se o tu nejpřirozenější věc. Když byl jednoho dne Thiébault přítomen předávání vyznamenání v pařížské Invalidovně, pocit, že vidí císaře na vlastní oči, jej zahřál u srdce: „*Pořád vidím ten zářivý trůn připomínající úspěchy, vidím muže oblečeného do neobvyklého kostýmu a jeho silný vzhled podobající se římskému orlu, který právě vzlétl, a zářící korunu Caesara, která mu zdobila hlavu.*“⁸²

Vojáci napoleonských válek mohli mezi sebou neustále poměřovat míru své lásky k vlasti, smysl pro spravedlnost, čest, oddanost císaři a těžko bychom hledali vítěze. Jedním

⁷⁷ Charles François Dumouriez (1739–1823) byl generálem francouzských vojsk a hrdinou od Valmy. V roce 1793 se neúspěšně pokusil o vojenský převrat ve jménu Ludvíka XVII. (tehdy nezletilého syna Ludvíka XVI.).

⁷⁸ THIÉBAULT, Paul Charles François Dieudonné, *Mémoires du général baron Thiébault, tome premier*, Paříž 1893, s. 394.

⁷⁹ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení V: Ať žije císař! Vzpomínky, příběhy a osudy vojáků z napoleonských válek*, s. 580.

⁸⁰ THIÉBAULT, *Mémoires du général baron Thiébault, tome premier*, s. 532–533.

⁸¹ THIÉBAULT, Paul Charles François Dieudonné, *Mémoires du général baron Thiébault, tome troisième*, Paříž 1894, s. 325–326.

⁸² Tamtéž, s. 367–368.

z mužů, kteří dokázali přeci jen alespoň o kousek ostatní věrné převýšit, dovolím si to tvrdit, byl Gaspard Gourgaud (1783–1852). Tento člověk se za Napoleona bil do posledního dechu. Jako věrný pobočník odcestoval s poraženým císařem na ostrov Svaté Heleny, sepsal jeho několikasvazkové paměti⁸³ a dokonce neváhal v jeho jménu vyzvat na souboj hraběte Phillipa Paula de Ségura,⁸⁴ který ve své historické publikaci Napoleona kritizoval.

Gourgaud vstoupil do vojenského života v roce 1802 jako poručík 7. dělostřeleckého pluku.⁸⁵ Jeho zásluhy v bitvách byly výjimečné. Prošel Slavkovem, Jenou, bojoval u Friedlandu, Zaragozy, Aspernu, Wagramu a byl u všeho podstatného až do Napoleonova vyhnanství. V roce 1811 si jej Napoleon vybral jako svého pobočníka, neboť císaře doslova uchvátil skvěle vypracovanou zprávou o průzkumu v Gdaňsku, kam byl Gourgaud poslán na tajnou misi, která byla součástí tajných příprav na tažení do Ruska.

Mohl být právě to důvod, proč si jej Napoleon do této funkce zvolil? Francouzský císař byl znám svým smyslem pro pořádek a zvláštní vášní pro vyhotovování různých zpráv, hlášení, rozkazů a esejů.⁸⁶ Můžeme tedy říci, že v tomto ohledu si Gourgaud Napoleona získal a ten v něj vkládal velkou důvěru.

Oddanost císaři se projevila v ještě jedné významné události. Gourgaud, podobně jako Jean Rapp, zachránil Napoleonovi život. V bitvě u Brienne⁸⁷ zastřelil útočníka z oddílu kozáků, který pronikl až k blízkosti císařovi suity. Gourgaudova rodina pak tento akt možná až příliš heroizovala,⁸⁸ ale to nikterak nesnižuje jeho efekt. Napoleon mu za tento záslužný čin udělil meč od Lodi.⁸⁹

Gaspard Gourgaud po skončení napoleonských válek odcestoval s Napoleonem na ostrov Svaté Heleny, kde napsal výše zmíněné paměti a uspořádal jeho poznámky. V roce 1830 se stal velitelem dělostřelectva pařížské posádky a o dva roky později jej Ludvík Filip jmenoval svým pobočníkem. V roce 1840 byl pověřen převozem ostatků Napoleona

⁸³ V osmi svazcích vyšly pod názvem *Mémoires pour servir à l'histoire de France sous Napoléon, écrits à Sainte Hélène sous la dictée de l'empereur* heraus v Londýně a Paříži mezi lety 1822–24.

⁸⁴ Celým jménem Louis Philippe, hrabě de Ségur (1753–1830), autor *Historie de Napoléon et de la Grande Armée en 1812*, která byla poprvé vydána v roce 1824 v Paříži a díky níž se Ségur stal členem Francouzské akademie. Zde se vyjadřoval celkem kriticky o Napoleonových skutečích.

⁸⁵ Jako student získal vzdělání na prestižní *École Polytechnique* a dělostřelecké škole v *Chalons*. Proto nemusel v armádě začínat „od píky“.

⁸⁶ Často se jednalo spíše o nekonečné diktování „ubohým“ sekretářům, neboť Napoleon sám psal velmi nerad a s pravopisnými chybami.

⁸⁷ Bitva se odehrála dne 29. ledna 1814 v rámci bojů spojenecké armády protinapoleonské koalice pod velením pruského maršála Blüchera, která postupovala na území Francie.

⁸⁸ Rodinná tradice Gourgaudových potomků prohlašuje, že zde málem přišel o život, což nebyla pravda.

⁸⁹ Tato bitva se odehrála dne 10. května 1796 v rámci prvního italského tažení. Jelikož už Gourgaud měl od bitvy u Pultuska z roku 1807 řád Čestné legie, musel Napoleon zvolit jinou variantu ocenění jeho statečného skutku.

Bonaparta do Francie. Na jeho rakev položil legendární klobouk.⁹⁰ Zemřel v roce 1852 a byl pohřben na hřbitově *Père-Lachaise*.⁹¹

Věrným až za hrob byl i generál *la Jambe de bois* (dřevěná noha), jak mu bylo pro své zranění⁹² přezdíváno, Pierre Yrieix Daumesnil (1776–1832). Člověk, jenž měl Napoleona v srdci a nikdy se nedokázal smířit s jeho porážkou. O jeho oddanosti svědčí skutečnost, že neváhal několikrát osobně riskovat svůj život, aby zachránil ten Bonapartův.

V Egyptském tažení, při obléhání pevnosti Saint-Jean-d’Acre,⁹³ se vyznamenal, jak to popisuje ve svých pamětech Napoleonův gardový kavalérista Parquin, tímto hrdinským činem: „*Daumesnil, tento prostý guide,*⁹⁴ *příslušník stráže generála Bonaparta, riskoval svůj život u Saint-Jean-d’Acre dennodenně jen proto, aby chránil ten generálův. Byl jen pár kroků za vrchním velitelem Berthierem a držel v ruce jeho i svého koně, když vtom dopadla zhruba čtyři kroky od nich bomba. Daumesnil, spatřivše nebezpečí, nezaváhal, pustil koně a vlastním tělem se postavil před svého budoucího císaře. Do písku zapadlý granát našťěstí nevybuchl a Daumesnil se vrátil ke koním. Generál Bonaparte pronesl dvě slova, která vyvážila všechny komplimenty: „Jaký to voják!“⁹⁵*

K podobnému činu pak došlo v pozemní bitvě u Aboukiru v červenci roku 1799, kdy dle legendy *guide* Daumesnil doslova vzal do náruče Napoleona, který stál na jednom z děl, aby měl lepší výhled na bojiště, a odnesl jej stranou, neboť si všiml, že turečtí kanonýři zaměřují jejich pozice. Záhy dopadla na toto místo kule vypálená z nepřátelského děla.⁹⁶ Možná se jedná o tendenční historku, ale ledacos vypovídá o Daumesnilově chrabrosti.

V závěrečných letech, v blížícím se Napoleonově konci, hájil Daumesnil jméno císaře doslova do posledního dechu. Hrdinná obrana pevnosti ve Vincennes, krátce před Napoleonovým pádem, se stala symbolem jeho oddanosti. Zde svojí tvrdošíjností odmítal vyvěsit bílé vlajky na důkaz kapitulace. „*Vydám pevnost pouze na rozkaz Jeho císařského veličenstva,*“⁹⁷ prohlašoval hrdě a troufale ruským parlamentářům Barclaye de Tolly,⁹⁸ kteří jej přesvědčovali o bezvýchodnosti situace.

⁹⁰ CASTELOT, *Napoleon Bonaparte*, s. 552.

⁹¹ TULARD, Jean, *Dictionnaire Napoléon*, Paříž 1999, s. 885.

⁹² O nohu přišel v bitvě u Wagramu.

⁹³ Jedná se o pevnost Akkon, kterou ovládala až do roku 1291 křižácká vojska. Napoleon si jejím dobytím chtěl zajistit volnou cestu na Damašek a dále do Indie. Avšak obléhání bylo neúspěšné.

⁹⁴ Jedná se o označení znamenající doprovod či průvodce. V tomto smyslu se jedná o pojmenování člena Napoleonovy tělesné stráže.

⁹⁵ PARQUIN, *Souvenirs militaires du commandant Parquin*, s. 137.

⁹⁶ KOVAŘÍK, *Má krev patří Napoleonovi*, s. 265–266.

⁹⁷ Tamtéž, s. 262.

⁹⁸ Michail Bogdanovič Barclay de Tolly (1761–1818) – významný ruský generál, který se podílel především na triumfu carských vojsk nad Napoleonem v rámci Vlastenecké války v roce 1812.

Když se statečný Daumesnil dozvěděl o Napoleonově internaci na ostrov Elba, konečně ustoupil. Po císařově stodenním návratu ale opět pyšně vyvěsil v pevnosti trojbarevný národní prapor a vydal proklamaci o věrnosti k císaři. Tu, i přes nucenou a konečnou kapitulaci svých pozic, čestně zachoval až do jeho definitivního konce.

Po podepsání pařížského míru, který ukončil mnohaletou válku, byl Daumesnil prostým francouzským lidem oslavován jako hrdina. Ulicemi se nesl pokřik „*Vive la Jambe de Bois*“,“⁹⁹ který pro tohoto generála znamenal jistou dávku satisfakce. Daumesnil zemřel se všemi poctami v roce 1832. Dodnes je po něm v Paříži pojmenována třída vedoucí od Bastily do Vincennes a stanice městského metra.

Antoine Charles Louis Lasalle (1775–1809) byl jedním z vojáků, kteří dostali své pověsti a svého poslání, velkého snu a slibu – bojovat a neváhat položit svůj život ve jménu svého vrchního velitele v některé z bitev. Lasallovi se stala osudnou ta u Wagramu¹⁰⁰ v roce 1809, kdy byl zasažen kulí do čela. Muž s aristokratickým původem započal kariéru v roce 1791, kdy byl přidělen k 24. jezdeckému pluku.¹⁰¹ Pod Bonapartem absolvoval první italské tažení, zúčastnil se výpravy do Egypta, bojoval v Prusku, Polsku, Španělsku a Rakousku. V roce 1804 mu Napoleon udělil titul komandéra řádu Čestné legie.¹⁰² Lasalle byl poté povýšen na brigádního a později na divizního generála.

Lasalle obětoval pro Francii celý svůj vojenský život. Čest, odvaha a oddanost se pro něj staly těmi nejdůležitějšími slovy na světě. Některé Lasallovovy názory však odhalují, že měl k Napoleonovi vztah tak trochu dvojaký. Spíše se bil za Francii, než za Napoleona, spíše pro vlast, než pro člověka s císařským titulem. Zemřel v jeho jménu, ale nikoliv proto, že by bezmezně obdivoval Napoleonovu osobnost, ale proto, že Napoleon byl nejvyšším představitelem státu, který Lasalle miloval. Císařem by v tu dobu mohl být téměř kdokoliv a smysl pro čest by tomuto nejslavnějšímu husarovi nedovolila nic jiného, než bránit i jméno panovníka.

Je nutné si přiznat, že Lasallův postoj k osobě Napoleona Bonaparta je dodnes těžko čitelný a složitý. Z některých jeho slov je patrná kritičnost, z jiných číší úžas. Nechme kupříkladu pokračovat Lasallovu větu z první kapitoly, která hodnotí Napoleonovu osobnost v prvním italském tažení a nepřímou ji srovnává s jejími pozdějšími skutky: „*Tenkrát ve válce o Itálii byl císař největší. Tam byl vskutku hrdina; dneska už je to jenom panovník. V Itálii měl*

⁹⁹ KOVAŘÍK, *Má krev patří Napoleonovi*, s. 289.

¹⁰⁰ Lasallův poslední útok byl zvěčněn na plátně francouzského malíře Jeana-Baptista Édouarda Detailla (1848–1912) v posledním roce jeho života.

¹⁰¹ KOVAŘÍK, *Má krev patří Napoleonovi*, s. 7–8.

¹⁰² Tamtéž, s. 32.

*hrstku mužů beze zbraní, bez chleba, bez střevíců, (...). Byl hubený, měl pověst matematika i snílka, žádné akce ho předtím neproslavily a postrádal jediného přítele. (...) Bylo třeba vytvořit vše od základů a on to vytvořil. Za to je hoden největšího obdivu.“*¹⁰³

Právě slova „*dneska už je to jenom panovník*“ dokreslují onen poněkud zvláštní vztah k Napoleonovi. Mrzelo ho snad, že se z Napoleona stal ten, který již nebude první, jenž nezaváhá a nastaví hrud' nepřátelským kulkám podobně jako u Arcole či Toulonu? Nebyl snad statečností oplývající husar ze změny Napoleona ve vladaře tak trochu zklamaný? Je to však v určitém kontextu celkem pochopitelné a vysvětlitelné. Napoleon zkrátka vstupem na politickou scénu v podstatě ztratil status vojáka, druha ve zbraní a spolubojovníka. Stal se člověkem, který velí, organizuje, ale hlavně – osobně nebojuje. Ješitný Lasalle právě to možná Napoleonovi „zazlíval“.

Pravým důvodem celkem zmateného a nestálého vztahu k Napoleonovi může být čas. Ten zřejmě otupil Lasallův obdivný pohled na Napoleona z počátků jeho vojenské kariéry. Jak pak jinak vysvětlit odmítnutí Napoleonova návrhu z období nově ustanoveného císařství, aby se Lasalle stal jeho vrchním štolbou? „*Udělejte ze mne generála, protože se biji za Francii. Mezi vaše služebnictvo patřit nechci,*“¹⁰⁴ odpověděl na tuto nabídku. Je celkem pravděpodobné, že Lasalle pouze nechtěl trávit svůj čas v relativně nudné společnosti různých služebníků, poskoků a rádců. Byl to voják, chtěl bojovat a vydobýt si slávu na bitevním poli. Kdyby ale Napoleona miloval, neobětoval by snad cokoli, jen aby mu mohl jakkoliv sloužit? To však nebylo v Lasallově povaze.

Antoine Charles Louis Lasalle toužil po vojenských poctách, nikoliv po civilních titulech a vyznamenáních. Jeho ctižádost byla na tak vysoké úrovni, že poté, co nechal v pruském tažení v roce 1806 uprchnout generála Blüchera, uvažoval dokonce o sebevraždě. Nebýt včasného zásahu plukovník Schwartze, Lasalle by o svůj život přišel o tři roky dříve.¹⁰⁵ U Wagramu padl mnohem hrdinštější smrtí, což si ostatně vždy sám přál.

Jestliže můžeme pochybovat o oddanosti Lasalla k Napoleonovi, a i to je velice sporná otázka, pak to není nic ve srovnání s tím, jak Napoleona vnímal muž jménem François Fournier-Sarlovèze (1773–1827). O něm můžeme s jistotou říci, že skutečně Bonaparta neměl v oblibě a v podstatě celý svůj vojenský život jej otevřeně kritizoval a nenáviděl.

Fournier se nechal naverbovat v roce 1790 k malému husarskému odřadu. Postupně se vypracovával výše. Stal se pobočníkem Pierra Augereaua, pozdějšího francouzského maršála,

¹⁰³ Tamtéž, s. 10.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 32.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 35.

a v roce 1800 již byl velitelem 12. husarského pluku. Právě tento rok se zdá být klíčový pro další budoucí vztah mezi ním a Napoleonem. Cestou k Svatobernardskému průsmyku, v rámci druhého italského tažení, totiž jednoho dne hladoví vojáci pod Fournierovým velením doslova vydrancovali ves *Saint-Pierre*, aby si obstarali potravu. Když se o tom později dozvěděl Napoleon, zuřil a zahrnul velitele nadávkami v korsickém dialektu.¹⁰⁶ Mohl od tohoto okamžiku začít dotčený Fournier konzula a pozdějšího císaře potají nenávidět? Pravděpodobné to je, ale s jistotou to tvrdit nemůžeme, neboť si Fournier Napoleona tímto nezodpovědným aktem poštvál proti sobě sám a není divu, že Napoleona rozeznil. Mohl tedy výčitky směřovat jen a jen na sebe.

Jedna událost však k definitivnímu utvoření nevraživosti mezi oběma „kohouty“ s jistotou přispěla. Když se konala večere důstojnického sboru po jednom z menších střetnutí v Itálii, došlo k diskusi na téma římské historie. Fournier zde hovořil o tom, že úpadek Říma způsobil nástup císařství. Bonaparta, který se nikdy netajil svým obdivem k antickým ideálům, to rozeznilo do nepřičetnosti: „*Mluvíte jako školák. Nechte, prosím, těch dětinskostí!*“¹⁰⁷ Tohle, zdá se, bylo pro Fourniera příliš. Jeho oheň zášti vzplál.

Fournier od tohoto incidentu začal Napoleona veřejně kritizovat a chovat se k němu neuctivě. Myslel si, že se Bonaparte stane tyranem. To, že možná nebyl daleko od pravdy, nechme na jinou polemiku. Každopádně když se jednoho dne v Pařížské opeře bez pozdravu otočil zády k tehdejšímu prvnímu konzulovi, koledoval si o velký problém. Nakonec mu Bonaparte udělil „pouze“ domácí vězení. Jednoho dne ale Fournier zašel příliš daleko. Prohlásil, že by nebylo žádným problémem Napoleona unést. Jakmile se o tom dozvěděl ministr policie Fouché, nechal tohoto prostořekého muže zavřít z obavy před možným spiknutím. Napoleon jej poté poslal na tři roky do vyhnanství do Périgordska,¹⁰⁸ kde strávil tři roky.¹⁰⁹

Francouzský císař jej opět povolal do svých služeb v roce 1805, aby se účastnil operací v Karibském moři.¹¹⁰ V tažení roku 1807 se Fournier vyznamenal a v roce 1812 byl povýšen dokonce na divizního generála.¹¹¹ Jakoby Napoleon nebyl z této dvojice ten, který

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 106–107.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 108–109.

¹⁰⁸ Bývalá provincie středověké Francie, kousek od dnešního Bordeaux.

¹⁰⁹ KOVARÍK, *Má krev patří Napoleonovi*, s. 110–112.

¹¹⁰ Do zámoří údajně Napoleon posílal nepohodlné muže a různé opoziční důstojníky. Byl to úmysl i v případě Fourniera?

¹¹¹ KOVARÍK, *Má krev patří Napoleonovi*, s. 115.

cítil, k tomu druhému, antipatie. Jednou dokonce údajně prohlásil: „*Budoucnost máte před sebou. Budu-li spokojen, získáte vše, co jste ztratil.*“¹¹²

Provokatér a intrikán Fournier však vztah k Napoleonovi nikdy nepřehodnotil. U Eisenechu, v rámci tzv. saského tažení v roce 1813, se před další bitvou neváhal ostře pustit do Napoleonových plánů a prohlásil: „*Říkám, že prohrajete! Vy i Francie!*“¹¹³ Po tomto excesu byl z armády vypovězen nadobro. Po restauraci Bourbonů jej Ludvík XVIII. ocenil Řádem svatého Ludvíka za práci na reformách vojenské legislativy¹¹⁴ a povýšil do šlechtického stavu. Bouřlivák François Fournier-Sarlovèze zemřel v roce 1827 v Paříži.¹¹⁵

Podobné povahy byl i kyrysnický generál Étienne-Antoine-Marie Champion de Nansouty (1768–1815). Tento muž je popisován jako brilantní válečník se smyslem pro správný a rychlý úsudek na bojišti, ale také jako člověk s ironickým přístupem k humoru, který nikdy neměl daleko k hrubším urážkám svých kolegů a podřízených, jež se mnohokrát pokusil vyzvat na souboj.

Napoleon si jej však cenil pro jiné vlastnosti – strategické uvažování, statečnost a organizační schopnosti. Ty se ale naplno projeví až mnohem později, zejména v bitvě u Slavkova. Do té doby totiž mělo těžké jezdecktvo ve střetech s protivníkem často jen symbolickou úlohu, popřípadě byl Nansouty pověřen jinými úkoly.

Poté, co zmiňovaný Lasalle odmítl převzít funkci vrchního štolby, jmenoval Bonaparte na toto místo právě onoho sarkastického muže. Zde si ostatní generálové a i samotný Napoleon začali všimnout podivínských kyrysníkových povahy. Nansouty neváhal ve služebních místnostech kritizovat každého a i přesto, že mnohokrát svých břitkých slov litoval a nabízel omluvy a satisfakce, dopouštěl se podobných excesů znovu a znovu.

Když v létě roku 1809 skončila bitva u Wagramu, Napoleon nebyl spokojen s postupem jednotek tehdy opět jmenovaného velitele těžkého jezdecktva Nansoutyho a ostrými slovy dal svoji nelibost najevo. Výbušný charakter se naplno projevil v následující odpovědi: „*Vaše veličenstvo ať mi neradí, jak mám útok vést.*“¹¹⁶

Napoleon, známý pro svoji velkorysou povahu, však Nansoutyho předchozí zásluhy dokázal znamenitě ocenit. Jemu to ale jaksí nestačilo. Napoleona si nikdy příliš neoblíbil. Respektoval jej, ale sloužil věrně vlasti, nikoliv císaři osobně. Začátkem roku 1814 se s Napoleonem rozešel nadobro, když jej císař po údajné roztržce chtěl nechat zbavit velení

¹¹² Tamtéž, s. 113.

¹¹³ Tamtéž, s. 117.

¹¹⁴ Jednalo se o dílo *Considération sur la législation militaire* vydané v Paříži roku 1815.

¹¹⁵ KOVAŘÍK, *Má krev patří Napoleonovi*, s. 119.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 199.

pro jeho tělesnou indispozici. Nansouty však setrval v čele jednotek a místo opustil až druhý den po vítězném střetu u *Craonne* proti ruským kozákům. Nikdy se už asi nedozvíme, k čemu mezi ním a Napoleonem došlo. Návratu Napoleona z Elby se již Nansouty nedožil, neboť zemřel náhle v únoru roku 1815.¹¹⁷ Bylo by to však jistě zajímavé setkání.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 205.

3 Napoleon Bonaparte pohledem maršálů Francie

Bylo jich šestadvacet. Jejich osudy by vystačily na románovou knihu o několika set stránkách. Každý z nich byl jiný. Někteří se stali legendami, jiní zemřeli v bojích až příliš brzy, či do nich pod Napoleonem zasáhli jen krátce.¹¹⁸ Maršálové napoleonské doby však měli jedno společné – jejich tužby, přání a očekávání, projektované do Bonapartovy osoby, měly specifickou a mnohdy až extrémní podobu. Většina z nich milovala Napoleona (či Napoleonův obraz?) do krajností. Byli však i tací, kteří jej neváhali zradit a sloužili mu jen pro vlastní prospěch.

Obecně můžeme říci, že vlastníci maršálské hole nebyli k Napoleonovi lhostejní. Vytvářel v nich zvláštní pýchu, pocit hrdosti a vzbuzoval emoce. Zkusme odhalit oponu a nahlédnout blíže do vztahů mezi některými maršály a Napoleonem. Pro lepší přehlednost volím zaprvé postup selektivní. Jelikož prostor a téma této práce neumožňují zmapovat podrobně osudy a názory všech, tak vybírám jen několik z nich. A zadruhé chronologický, dle jmenování jednotlivých vyvolených tak, jak to ve své knize přehledně nastínil Jacques Jourquin.¹¹⁹

Začněme Louistem-Alexandrem Berthierem (1753–1815). Tento muž byl předurčen k vojenské dráze již od útlého věku. Po americké válce za nezávislost, kde sloužil pod Lafayettem, byl v roce 1789 jmenován generálmajorem Národní gardy a sloužil králi. Po vypuknutí revoluce se musel jako bývalý královský důstojník skrývat. Jeho topografické znalosti a organizační schopnosti však zaujaly Kellermanna a později i Napoleona, který si jej vybral jako velitele svého štábu během prvního italského tažení.¹²⁰

K prvnímu setkání mezi ním a Napoleonem došlo v březnu roku 1796 v Nizze (Nice), kde na nově jmenovaného velitele italské armády čekali již zkušení mazáci a budoucí maršálové jako Sérurier, Augereau či Masséna. O šestnáct let starší Berthier byl snad jediný, který projevil k Napoleonovi určité sympatie hned zpočátku a neměl vůči tomu „intrikánovi a nedochůdčemu Buonapartovi“, jak jej starší generálové nazývali, žádné předsudky. Veškeré

¹¹⁸ Mezi maršály totiž řadíme i ty, kteří získali titul tzv. čestného maršála z pozice člena senátu nebo se zapojili pouze do několika málo bojů v prvních taženích. Jako příklad můžeme uvést Françoise-Étienne-Christopha Kellermanna (1735–1820), který se v roce 1792 sice vyznamenal u Valmy, ale v pozdějších fázích napoleonských válek se bojů aktivně neúčastnil. Napoleon mu udělil maršálskou hůl v podstatě pouze z určité nostalgie a náklonnosti. Józef-Anton, kníže Poniatowski (1763–1813) byl zase maršálem pouhopouhé tři dny, když se pravděpodobně utopil v řece Elsteře.

¹¹⁹ JOURQUIN, Jacques, *Dictionnaire des Maréchaux du Premier Empire*, Paříž 1986.

¹²⁰ ROQUE, Louis de la, *Catalogue historique des généraux français. Connétables maréchaux de France, lieutenants généraux, maréchaux de camp. Deuxième fascicule. Maréchaux de France. Depuis la fin du règne de Louis XIV. jusqu'à la fin de Premier Empire*, Paříž 1902, s. 118.

pochybnosti ostatně Bonaparte brzy rozptýlil¹²¹ již v zárodku, když projevil vynikající znalosti a prokázal úžasnou kompetentnost.¹²² Berthier obdivoval Napoleonův plán a právě velitelské organizační schopnosti mu dokonale imponovaly.

Vztah mezi Napoleonem a Berthierem začínal mít brzy rodinné parametry. Budoucí maršál se během italského tažení dokonce ucházel o ruku Bonapartovy sestry Elisy,¹²³ avšak ta jej odmítla.¹²⁴ V Egyptě ale vztahy mezi oběma trochu ochladly. Napoleon dokonce, zklamaný z Berthierova reptání na místní klima, na jeho adresu prohlásil: „*Podívejte se na Berthiera, jenom se ušklíbá, trucuje a reptá. (...) Pokud se někdy dostanu k moci, postavím jej tak vysoko, aby každý mohl vidět jeho průměrnost.*“¹²⁵

V rámci syrského tažení v roce 1799 došlo k celkem srdceryvné scéně. Nemocný Berthier se chystal odplout zpět do Francie. Když se ale dozvěděl o dalších plánech Napoleona, prohlásil: „*Nuže, teď vás neopustím. Rád návrat do Francie oželím. Bylo by pro mne těžké vás opustit, když jdete vstříc tolika nebezpečím!*“¹²⁶ Co je pravdy na tom, že jej dokonce vrchní velitel objal, se už zřejmě nedozvíme.

Berthier prošel všemi důležitými polními taženími. V roce 1800 se stal ministrem války a o čtyři roky později byl jmenován, jako první v pořadí, maršálem Francie.¹²⁷ O své loajalitě přesvědčil Napoleona několikrát a stal se jeho pravou rukou. Napoleon se mu za jeho věrnost odvděčil titulem knížete z Neuchâtelu a Wagramu a vévodou z Valenginů. Když se blížil Napoleonův konec, Berthier zcela upřímně představil císařovy vyhlídky a přesvědčil jej o nevyhnutelnosti abdikace.¹²⁸

Berthier byl sice věrným druhem Napoleona, ale můžeme o něm tvrdit, že by za císaře zřejmě život nepoložil. Do posledního dechu za ním nešel. Poté, co se Bonaparte na sto dní vrací z Elby, se již k němu nepřidal. Historik Louis Chardigny¹²⁹ toto rozhodnutí pregnančně vystihl v následující větě: „*Nechtěl se bit proti Francii za krále, ani proti králi za císaře.*“¹³⁰ Mohla být Berthierova záhadná smrt, když v květnu roku 1815 vypadl ze třetího patra bamberského paláce, náhoda? Nabízí se vysvětlení, že nikoliv. Trpěl snad zakladatel moderní

¹²¹ Dle legendy Napoleon smekl před generály klobouk a přinutil je, aby ho napodobili. Poté si jej opět nasadil a ostatní tu odvahu již nenašli.

¹²² CASTELOT, *Napoleon Bonaparte*, s. 53.

¹²³ Maria Anna Elisa Buonaparte (1777–1820) – nejstarší Napoleonova sestra.

¹²⁴ KOVAŘÍK, Jiří, *Maršálové Napoleonových orlů*, Třebíč 2010, s. 115.

¹²⁵ ZABECKI, David, *Chief of Staff. The Principal Officers Behind History's Great Commanders. Napoleonic Wars to World War I. Vol. 1*, Annapolis 2008, s. 33.

¹²⁶ KOVAŘÍK, *Maršálové Napoleonových orlů*, s. 137.

¹²⁷ ROQUE, *Catalogue historique des généraux français*, s. 118.

¹²⁸ ZABECKI, *Chief of Staff*, s. 38.

¹²⁹ Autor knihy *Les Maréchaux de Napoléon*, Paříž 1977, která však v českém prostředí zatím nevyšla.

¹³⁰ KOVAŘÍK, *Maršálové Napoleonových orlů*, s. 427.

štábní logistiky depresemi a výčitkami, že nezůstal Napoleonovi věrný až do poslední chvíle? O tom můžeme, bohužel, dnes jen spekulovat.

Zřejmě nejslavnějším maršálem napoleonské éry byl bezesporu Joachim Murat (1767–1815). S urostlým a udatným mužem se Napoleon seznámil v říjnu roku 1795, kdy právě vypuklo rojalistické povstání proti republice. Napoleon tehdy neznámého Murata pověřil ukořisťením a převezením děl z oblasti Neuilly do Tuileríí.¹³¹ Napoleon byl znám tím, že si nadaných a statečných mužů všiml a neváhal jejich zásluhy náležitě ocenit. Murata tedy ihned jmenoval svým pobočníkem. Sdílel Murat toto nadšení? Pokud se zamyslíme nad Muratovou povahou, který je popisován jako prudký, domýšlivý a ambiciózní člověk, mohl v tomto skutku určitě vycítit životní šanci na kariérní vzestup.

O vzájemné důvěře mezi Napoleonem a Muratem svědčí fakt, že prvně jmenovaný často svému budoucímu maršálovi svěřoval důležité úkoly. Murat například jako první rozehnal poslance v *Saint-Cloud* či mnohokrát vezl osobně dopisy Napoleonově milované Josefíně. Dále, bez jakékoliv námitky,¹³² plnil veškeré Napoleonovy rozkazy. Napoleon proto ani, a jako starší bratr si to, přiznejme si, mohl dovolit, nikterak neprotestoval, když se Joachim rozhodl vzít si jeho nejmladší sestru Caroline.¹³³

Přeskočíme-li zásluhy Murata v jednotlivých taženích, nastal opět zlomový moment a mezník, který jako ohraná deska zkoušel všechny Napoleonovy doposud věrné příslušníky, a to léta 1813–1815. Jakoby poslední Napoleonův „let orla“ rozhodl o tom, kdo zůstane věrný a kdo nikoliv. Velkovévoda z Bergu a Cleve a neapolský král Joachim Murat se k Napoleonovu konci stavěl po svém a možná trochu sobecky. Hájil raději vlastní neapolskou otázku, než jméno císaře. Když se v říjnu roku 1813 naposledy s Napoleonem loučil, dodal: „*Odcházím, abych se postavil do čela vojska, které by spolu s italským vicekrálem Eugènem¹³⁴ bránilo sever Itálie.*“¹³⁵ Zájmy statečného, ale marnivého maršála překonaly věrnost k Napoleonovi. Nabízí se tak pochybnosti, jestli nebyla Muratova lojalita pouze smutnou přetvářkou.

Bon Adrien Jeannot de Moncey, vévoda z Conegliana (1754–1842), se ze všech Napoleonových maršálů dožil nejvyššího věku. Jednalo se o upřímného a čestného vojáka. V roce 1800, po překročení Svatogoththardského průsmyku, uvažoval dokonce o sebevraždě,

¹³¹ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, Praha 1975, s. 100.

¹³² Joachim Murat byl pověstný svojí bojácností, když přicházel do osobního styku s Napoleonem, proto mu téměř nikdy nic neodmítl.

¹³³ Někteří autoři, jako například Jiří Kovařík, tvrdí, že Napoleon v tomto ohledu přeci jen váhal. Caroline však nakonec prosadila svou.

¹³⁴ Eugène Rose de Beauharnais (1781–1824) – syn Napoleonovy ženy Josefíny z prvního manželství.

¹³⁵ KOVAŘÍK, *Maršálové Napoleonových orlů*, s. 397.

jelikož skočil na léčku rakouského generála Loudona.¹³⁶ Pod Napoleonem sice neabsolvoval všechna tažení, ale i přesto mu císař maršálskou hůl udělil. Cenil si především jeho dobrácké duše a slušnosti.

Moncey Napoleona respektoval a obdivoval. Snažil se mu sice rozmluvit tažení do Ruska, se kterým nesouhlasil, a Bonaparte proto začal pochybovat o jeho loajalitě a nesevěřil mu v roce 1812–1813 žádné velení, ale byl to spíše projev otevřenosti a přímého jednání, než zrady. Jmenován byl až v roce 1814, kdy ve funkci generálmajora bránil Paříž.¹³⁷

Tento muž, z maršálů Francie možná neprávem málo proslavený, byl typickým bonapartistou, který se sice stal nakrátko pairem za Ludvíka XVIII., ale to nic nemění na oddanosti k Napoleonovi. Když se konal soud s maršálem Neyem, který byl obviněn z velezrady, odmítl se účastnit tohoto procesu. V dopise Ludvíkovi XVIII. to ve stručnosti vysvětlil takto: „*Sire, jsem postaven před krutým rozhodnutím neuposlechnout Vaše Veličenstvo nebo zradit své svědomí. (...) Nedokáži odpovědět na otázku, jestli je maršál Ney vinen či nikoliv, vím však, že se svými hrdinskými skutky zasloužil pro Francii. (...) Ten, který tak mnoho vykonal pro Francii, musí žít! (...) Sire, největší tíhou vládce je pošpiněná koruna, buďte proto ochráncem svého čistého štítu!*“¹³⁸

Po tomto prohlášení byl obviněn ze sympatizování k Neyovi a z propagace bonapartismu. Z tohoto důvodu mu byl odebrán titul paira. V roce 1833 byl jmenován guvernérem pařížské Invalidovny. Zde také vzdal poslední poctu svému císaři. Nemocný a starý Moncey si nechtěl nechat ujít tuto příležitost: „*Doktore, zaříd'te nějak, abych ještě chvílku žil. Chci vidět císaře!*“¹³⁹ Poté, co mše skončila, prohlásil: „*A teď se vraťme zemřít...*“¹⁴⁰

André Masséna, vévoda z Rivoli a kníže z Esslingu (1758–1817), byl chamtivým a majetnickým maršálem, obecně považovaný za zápornou postavu napoleonských válek. Jedna důležitá vlastnost se mu ale upřít nedala – byl neobyčejně statečný. Toho si povšiml i Napoleon a udělil mu maršálskou hodnost.

Když se ti dva setkali ve výše zmíněném městě Nizza (Nice), Masséna, aniž by tušil, že jej nevidí poprvé, po skončení porady zvolal: „*Ten malý mi ale nahnal strach.*“¹⁴¹ První

¹³⁶ Tamtéž, s. 191.

¹³⁷ PATTISON, Richard Dunn, *Napoleon's Marshals*, Londýn 1909, s. 206.

¹³⁸ RAYMOND, Jean Baptiste Honoré, *Histoire de la restauration et des causes qui ont amené la chute de la branche aînée des Bourbons*, Brusel 1837, s. 284.

¹³⁹ CASTELOT, *Napoleon Bonaparte*, s. 552.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 552.

¹⁴¹ MANFRED, *Napoleon Bonaparte*, s. 112.

dojmy hovoří o jakémisi útočném respektu k o jedenáct let mladšímu Napoleonovi, kterému nepřímo pomohl k odstartování jeho zářivé kariéry.¹⁴²

Hlubší láska k Napoleonovi ale ze strany tohoto maršála nikdy nevznikla. Masséna dokonce pohrdal maršálskými poctami a prohlásil: „*A co má být? Vždyť je nás čtrnáct!*“¹⁴³ Brzy upadl u císaře v nemilost, když místo slavných vítězství,¹⁴⁴ proslul především svými spory s maršálem Neyem a milostnými avantýrami. Císař jej proto po dalších neúspěších na Pyrenejském poloostrově odvolal ze všech funkcí. K Napoleonovi už se poté Masséna nikdy nevrátil a dokonce proti němu po návratu z Elby neváhal poslat vojenský oddíl, aby jej odzbrojil.¹⁴⁵ Zemřel na tuberkulózu v roce 1817 a byl pohřben na slavném pařížském hřbitově *Père-Lachaise*.¹⁴⁶

Charles Pierre François Augereau, vévoda z Castiglione (1757–1816), je popisován jako rváč, neurvalec, lhář a dobrodruh. Podobně jako Masséna i on ale oplýval neobyčejnou odvážností. „*Avšak v době míru se dalo jen stěží rozeznat, kde končí statečnost a začíná drzost.*“¹⁴⁷ Ona nečitelnost Augereauovy povahy jakoby se odrážela i ve vztahu k Napoleonovi. Pro budoucího maršála byl Napoleon pouze nadřizený, pro kterého plní rozkazy, jako je ve větší či menší míře plnil v pruském, ruském, španělském, portugalském a neapolském vojsku.¹⁴⁸ Napoleon zase v Augereauovi viděl „efektivní nástroj“ pro prosazení svých cílů. Nestálý vztah tohoto bezcharakterního člověka ke komukoliv a čemukoliv se musel nutně dříve či později projevit i v postojích k Napoleonovi.

Když vpředvečer brumairového převratu navštívil Augereau v Tuileriích Napoleona, aby se mu připomněl, svědčilo to o jeho falešné a prospěchářské loajalitě: „*Jak to, generále, že nespoleháte na vašeho malého Augereaua?*“¹⁴⁹ Napoleon prozatím jeho vypočítavé chování neprohlédl. Když ale Augereau napadl a zpochybnil jeho funkci vrchního velitele, vybuchl: „*Bud' zticha! Když jde o krk, nestarej se o maličkosti!*“¹⁵⁰

¹⁴² V září roku 1793 byl Masséna Bonapartův nadřizený. Jednoho dne jej poslal do Antibes pro dělostřelecký materiál. Poslanci jej však převeleli k Toulonu a Bonaparte tak do města nedojel. MASSÉNA, André, *Mémoire de M. le maréchal Masséna, duc de Rivoli, prince d'Essling, sur les événements qui ont eu lieu en Provence, pendant les mois de mars et d'avril 1815; suivi de pièces justificatives et d'une carte géographique. Deuxième édition*, Paříž 1816, s. 46.

¹⁴³ KOVAŘÍK, *Maršálové Napoleonových orlů*, s. 213.

¹⁴⁴ Vyznamenal se sice v bitvě u Aspern a Wagramu v roce 1809, za což mu byl udělen titul knížete z Esslingu, ale dlouho nemohl navázat na úspěchy z druhého italského tažení.

¹⁴⁵ MANFRED, *Napoleon Bonaparte*, s. 576.

¹⁴⁶ KOVAŘÍK, *Maršálové Napoleonových orlů*, s. 450–451.

¹⁴⁷ MANFRED, *Napoleon Bonaparte*, s. 111.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 111.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 220.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 222.

Byl v očích Augereauových Napoleon pouhým prostředkem k dosažení mocenských ambicí? Pravděpodobně ano. Nebyl ale Napoleon Augereauovi v ledasčem podobný? Jen málokdo by odpověděl záporně. Bonaparte bývá popisován jako velice ctižádnostivý člověk, který neváhal využít téměř všech příležitostí, aby dosáhl svého.

Napoleon dokázal, alespoň dočasně, získat Augereauovu loajalitu a ukojit jeho ctižádnost tím, že mu udělil maršálskou hůl, která hýřivému bohémovi přinesla konečně materiální i psychickou útěchu.¹⁵¹ Můžeme jen spekulovat, jestli si ji nezasloužil nejen za válečné úspěchy, ale i za donášení na Bernadotta, který údajně v den Napoleonova pomazání císařem uvažoval o atentátu.¹⁵² Je také prokázáno, že Napoleon měl poměrně velké obavy z možné opozice uvnitř armády. Augereau byl znám svým popichováním a dvojsmyslností svých slov. Po slavnostní mši v *Notre-Dame* odpověděl na císařovu otázku, jak se mu obřad líbil, bez váhání: „*Velmi se mi líbil, bylo to pěkné. (...) Škoda jenom, že se ho neúčastnilo sto tisíc těch, kteří byli zabiti proto, aby se takové obřady už nekonalily.*“¹⁵³

Augereauova oddanost k Napoleonovi nebyla nezištná, upřímná ani trvalá. Ve zlomových letech 1813–1815 zpočátku bojoval na straně francouzského císaře, ale po jeho pádu neváhal demonstrovat svoji věrnost bourbonskému králi. Když se Napoleon vrátil z Elby, vítal jej pouze ironií a výsměchem: „*Vojáci! (...) Císař je v hlavním městě. Jeho vladařská práva jsou nezpochybnitelná a nikdy nám nebyla víc svatá...*“¹⁵⁴ V očích Napoleona byl až do smrti jedním z největších zrádců.

Zakladatel současně vládnoucí švédské dynastie, Jean-Baptiste Bernadotte (1763–1844), Napoleona v oblibě neměl. Maršálskou hůl dal Napoleon Bernadottovi údajně jen proto, že patřil do rodiny:¹⁵⁵ „*Vzal jsem Desirée panenství, proto jsem dal Bernadottovi maršálskou hůl, vévodství*¹⁵⁶ *a královskou korunu,*“¹⁵⁷ prohlásil později Napoleon. Bernadotte samozřejmě projevoval i významné vojenské schopnosti, ale tento osobní důvod, který přispěl k jmenování Bernadotta maršálem, nemůžeme bagatelizovat.

K větším sporu mezi oběma došlo již po Napoleonově kontroverzním návratu z Egypta. Jelikož byl Bernadotte v této době čerstvým exministrem války, neváhal obvinít

¹⁵¹ Z titulu maršála plynulo slušné ve výši 40 000 franků. Renta za titul *Velkého orla Čestné legie*, jehož majiteli se maršálové automaticky stávali, činila dalších 20 000 franků. KOVAŘÍK, *Maršálové Napoleonových orlů*, s. 214.

¹⁵² Tamtéž, s. 205.

¹⁵³ MANFRED, *Napoleon Bonaparte*, s. 330.

¹⁵⁴ KOVAŘÍK, *Maršálové Napoleonových orlů*, s. 428.

¹⁵⁵ Bernadotte byl manželem Napoleonovy první lásky Désirée Claryové (1777–1860), která zase byla švagrovou Napoleonova bratra Josefa.

¹⁵⁶ Bernadotte byl kníže-vévoda z Ponte-Corvo.

¹⁵⁷ KOVAŘÍK, *Maršálové Napoleonových orlů*, s. 213.

Bonaparta z dezerce a vyhrožoval, že ho postaví před popravčí četou. V době, kdy Napoleon plánoval slavný brumairový převrat, se Bernadotte držel zpočátku v ústraní a zřejmě vyčkával, jak se události vyvinou dále, aby se mohl přidat na jednu či druhou stranu. Když se ale nečekaně objevil u Bonapartova domu v *Rue de la Victoire*, dal své stanovisko jasně najevo. Na Bonapartovu otázku, proč nemá na sobě uniformu,¹⁵⁸ odpověděl: „*Nejsem ve službě.*“ „*Za chvíli budete,*“ řekl Napoleon. „*Ujišťuji vás, že nebudu!*“¹⁵⁹

Po úspěšném převratu Napoleon věděl, že musí v zájmu své politiky jednat s poraženými důstojně. Nikdo, včetně Bernadotta, neměl být potrestán. Pro něj měl Napoleon, ač jej často podezíral (a právem – viz výše) z různých dalších spiknutí, vůbec zvláštní slabost. Ta ale nebyla založená na osobním citu k Bernadottovi, o kterém tušil, že mu může kdykoliv „vrazit dýku do zad“. Napoleon v něm totiž sice viděl protivníka, ale i schopného vojevůdce, se kterým je lepší vycházet, než si jej proti sobě poštvat. Obával se snad Napoleon povstání v armádě a raději zahrnul Bernadotta počtami?

Ze strany Bernadotta můžeme také hovořit o jisté chladnosti, vypočítavosti a soupeření v postojích vůči prvnímu konzulovi a pozdějšímu francouzskému císaři. Bernadotte dostal od Napoleona všechno – tituly, počty, peníze, i královský titul ve Švédsku, za což se Napoleon přimlouval. Jako nový švédský král ale Bernadotte svůj vděk nikdy nevyjádřil.¹⁶⁰ Ti dva se zkrátka v lásce nikdy příliš neměli.

To Jean Lannes, vévoda z Montebella (1769–1809), byl Napoleonův nejvěrnější. Jako jeden z mála mohl Napoleonovi tykat a otevřeně prohlašovat své názory, aniž by to hlouběji poznamenalo jejich přátelský vztah. Silnou citovou vazbu mezi oběma potvrzuje i dojemná scéna,¹⁶¹ kdy Lannes, zasažený dělovou koulí v bitvě u Aspern, v důsledku čehož o několik dní později umírá, spočívá v náručích smutného Napoleona.¹⁶² Jakoby jeho smrtí ztratil Bonaparte nejen věrného druha v boji, ale i auru neporazitelnosti. S Lannesovým koncem skončilo i jeho poslední vítězné tažení.

Ti dva se poprvé setkali krátce před bitvou u Lodi. Ale k významné události, která odstartovala jejich přátelství, došlo až u Arcolského mostu. Zde se Lannes, ač sám několikrát zraněn, postavil před svého vrchního velitele vlastním tělem, aby jej nezasáhly rakouské

¹⁵⁸ Před brumairovým převratem se před Napoleonovým domem scházelo velké množství generálů a důstojníků v uniformách, které Napoleon potřeboval pro podporu svého záměru. Ti svým oblečením dávali najevo svoji odhodlanost účastnit se spiknutí na straně Napoleona.

¹⁵⁹ KOVAŘÍK, *Maršálové Napoleonových orlů*, s. 167.

¹⁶⁰ V závěrečných letech Napoleon doufal, že se jeho spojencem stane právě Bernadottovo Švédsko. Maršál však nabídku odmítl.

¹⁶¹ Ta je znázorněna na působivém obraze od francouzského malíře Paula-Émila Boutignyho (1853–1929).

¹⁶² ELBL, Pavel Benedikt, *Maršál Lannes - Francouzský Achilles*, Třebíč 2008, s. 465–467.

kulky. Tento hrdinský čin Napoleona dojal a Lannese přirovnal ke středověkému Rolandovi.¹⁶³

Po egyptské anabázi Lannes podporoval Napoleona v brumairovém převratu a po úspěších ve druhém italském tažení se mohl těšit velké slávě. V době upevňování Napoleonovy moci ale začala být upřímná povaha Lannese prvnímu konzulovi na obtíž. Došlo ke sporu, ve kterém Napoleon projevil svoji známou panovačností. Jednoho dne si Napoleon při prohlídce kasáren Lannesových mužů záměrně všiml údajného nedostatečného vybavení lůžkovin, nekvalitního chleba a starých uniforem. Rozkázal proto Lannesovi celou věc napravit. Ten na nové vybavení a výstroj použil 300 000 franků ze státní pokladny, jelikož byl znám svojí starostlivostí o své vojáky. To se Bonapartovi vůbec nelíbilo a nechal si budoucího maršála předvolat do své pracovny. Během prudké hádky, ve které údajně Lannes již sahal po své šavli, mu Napoleon rozkázal, že je jeho povinností do osmi dnů vyrovnat dluh, nebo jej postaví před válečný soud. Nakonec si nebohý a čestný Lannes musel půjčit od svého přítele Augereaua. Napoleon, vědom si svého přehmatu, umožnil později svému „příteli“ dluh splatit tím, že jej jmenoval velvyslancem v Lisabonu.¹⁶⁴

Napoleon se ho tak nevděčně zbavil a odstranil jej z Paříže. Otázkou zůstává, co tím Napoleon sledoval? Lannesovi přece vděčil za mnohé úspěchy i záchranu života. Měl snad první konzul obavy z jeho oblíbenosti v řadách vojska a možného převratu? Tuto skutečnost nemůžeme vyloučit, jelikož byl Lannes v očích vojáků modlou. Každopádně přátelství mezi těmito muži bylo poprvé vážněji narušeno. Co naplat, že čestný Lannes byl ve sporu nevinně? Musel chtě nechtě podstoupit nepříjemnou misi v Portugalsku. Netřeba zdůrazňovat, že by raději sbíral vavříny na válečném poli.

Do Francie se vrátil Lannes až po třech letech. Diplomatické úspěchy v Portugalsku a předchozí zásluhy Napoleona definitivně přesvědčily o oddanosti tohoto muže, a proto mu udělil maršálskou hůl. Upřímný, kritický, ale věrný Lannes pak ještě mnohokrát vyjádřil Napoleonovi své názory na různé situace. Ten mu ale, zřejmě s vědomím, že se vůči němu provinil, již tolikrát neodporoval a často se stavěl na jeho stranu. Několik dní před bitvou u Slavkova, na rady Soulta a Murata, Lannes usoudil, že je na střetnutí příliš brzy a radil ustoupit. Když se to chystal sdělit Napoleonovi, ozval se podlézavý maršál Soult a Lannese nepodpořil. Ten jej proto vyzval na souboj a zasáhnout musel až sám francouzský císař, který byl sice překvapený návrhem na ústup, oba maršály ale uklidnil a dal za pravdu Lannesovi.¹⁶⁵

¹⁶³ Tamtéž, s. 54–55.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 136–138.

¹⁶⁵ THIÉBAULT, *Mémoires du général baron Thiébault, tome troisième*, s. 447–448.

Po Slavkově tento francouzský maršál vyjádřil zklamání nad tím, že Napoleon neuzavřel příměří s Ruskem, ale pouze s Rakouskem: „*To je šílenství, obelhal jsi nás. Všechny nás necháš pro nic za nic pobít!*“¹⁶⁶ Napoleon, dotčený výtkami svého maršála, na oplátku znehodnotil jeho počínání v bitvě. Oheň byl opět na střeše a Lannes opustil armádu.

Napoleon byl po sporech často ten, který jako první inicioval usmíření, a tak Lannese prosebným dopisem opět povolal před pruským tažením v roce 1806 do služby. Ozval se v něm hlas svědomí? Nebo jen využíval Lannesových nesporných kvalit? Ať tak či onak, Napoleon si jistě pokaždé uvědomoval určitou nespravedlnost ve svém chování vůči němu. A Lannes zase vždy rád Bonapartovi odpouštěl.

Vztah mezi Napoleonem a oddaným maršálem byl jako „na houpačce“. Když francouzský císař jednal v červnu roku 1807 v Tylži s ruským carem Alexandrem, Lannes pozoroval obejmutí obou mužů pouze z břehu a nebyl tak součástí suity, která doprovázela císaře na voru. Po uzavření míru své ženě napsal: „*Jsem znechucen natolik, že pohrdám svým stavem. Přísahám se na sebe, že jsem prolil krev pro slávu císaře. Vždycky jsem na oddanost k němu doplatil. Ale on nás má rád jen z rozmaru, tj. když nás potřebuje.*“¹⁶⁷

Po bojích v Pyrenejích a s Rakouskem nastal maršálův poslední den. Oddaný Jean Lannes jako by byl Napoleonem doceněn až po své smrti. Nevděk Napoleona byl mnohdy až krutý, přesto Lannes na svého císaře nikdy nezanevřel a svoji loajalitu prokázal v mnoha skutcích nejen na bitevním poli. Ač byl Jean stejně starý jako Napoleon, viděl ve svém nadřizeném svůj vzor a učitele. Napoleon si uvědomil jeho zásluhy příliš pozdě. Na ostrově Svaté Heleny Napoleon nostalgicky prohlásil: „*Lannesova statečnost převážila jeho ducha, ale duch rostl každý den, až se nakonec vyrovnal odvaze. Potkal jsem trpaslíka a ztratil jsem obra.*“¹⁶⁸

Mohli bychom dále pokračovat v rekonstrukci vztahů maršálů k Napoleonově osobě. Spletitost a složitost jejich významu by ale potřebovala větší prostor a hlubší analýzu. Zmiňme však ve stručnosti ještě alespoň některé „Napoleonovy orly“.¹⁶⁹ Louis Nicolas Davout, vévoda z Auerstädtu a kníže z Eckmühlu (1770–1823), byl jeden z Bonapartových velitelů, kteří byli schopní vést samostatné vojenské operace.¹⁷⁰ Jako jediný z jeho maršálů

¹⁶⁶ ELBL, *Maršál Lannes - Francouzský Achilles*, s. 228.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 333.

¹⁶⁸ LAS CASES, Emmanuel Auguste Dieudonné Marius Joseph de, *Mémorial de Sainte-Hélène, ou Journal où se trouve consigné jour par jour ce qu'a dit et fait Napoléon durant dix-huit mois, tome deuxième*, Brusel 1822, s. 16.

¹⁶⁹ Toto označení použil v názvu své knihy několikrát zmiňovaný Jiří Kovařík.

¹⁷⁰ V bitvě u Auerstädtu (dne 14. října 1806) porazil hlavní síly pruských vojsk, kdežto Napoleon, v domnění, že útočí na pruské jádro on, bojoval vítězně proti mnohem slabším silám. Když se o Davoutově velkolepém vítězství dozvěděl od pobočnicka, nevěřil vlastním ušim: „*Váš maršál musí vidět dvojmo!*“ prohlásil Napoleon a

nebyl v boji nikdy poražen. O své loajalitě přesvědčil Napoleona několikrát a nezanevřel na něj ani v závěrečných letech. Po návratu z Elby čekal na svého císaře na nádvoří v Tuilerích a Napoleon jej odměnil jmenováním do funkce ministra války. Vzdělaný, přísný a odtažitý Davout měl s Napoleonem čistě profesionální vztah a nikdy proti němu neintruoval.

Zůstává však otázkou, jestli nebyl Davout oddaný spíše Francii než Napoleonovi. Když byl Napoleon nucen podruhé definitivně abdikovat, Davout mu, ač bránil Paříž s vypjetím všech sil, musel chtít nechtít oznámit, aby si alespoň trochu zachoval důstojnost, že na základě rozhodnutí prozatímní vlády musí opustit hlavní město. Došlo k celkem chladnému rozloučení a Napoleon v kočáře prohlásil: „*Myslel jsem, že mě Davout miluje, on však miluje jen Francii.*“¹⁷¹

Michel Ney, vévoda z Elchingenu a kníže moskevský (1769–1815), Napoleonův *le brave des braves* (nejstatečnější z nejstatečnějších)¹⁷² miloval zejména řinčení zbraní a jeho vztah k Napoleonovi se nedá nikterak přeceňovat. Mimořádnou odvahu projevoval v boji nikoliv pro Napoleona, ale protože to byl nesmírně čestný a hrdý člověk a sklonit hlavu před nepřítelem vnímal jako největší potupu.

Ney ale často postrádal taktické uvažování a útočil v bitvách bezhlavě. Napoleonovy výtky se ho pak hluboce dotýkaly. V bitvě u Jeny dokonce Napoleon zuřil vzteky, když Ney zcela na vlastní pěst vedl izolovaný a zbytečný útok: „*Tihle Alsasané*¹⁷³ *mají tolik smyslu pro realitu války, jako poslední tambor!*“¹⁷⁴

Neyova odhodlanost v boji však byla pro Napoleona nepostradatelná. Jeho loajalita byla nejvíce vyzkoušena v tolikrát opakovaných letech blížícího se Napoleonova pádu. Dne 4. dubna roku 1814 ve Fontainebleau však Ney Napoleonovi bez okolků sdělil: „*Sire, armáda se ani nehne, poslouchá jen mne.*“¹⁷⁵ Po návratu odstoupivšího císaře z Elby Ney dokonce neváhal vystoupit proti Napoleonovi vojensky. Nakonec se v něm ale probudil hlas svědomí a vstoupil opět do jeho služeb.

Nestálost tohoto maršála tak celkem po právu vyvolávala v Napoleonovi vždy určité pochybnosti. Počinání u Waterloo, kdy Ney útočil se svým provoláním „*podívejte, jak útočí*

pravdu se dozvěděl až druhý den. KOVAŘÍK, Jiří, *Napoleonova tažení I: Vítězné roky: Elchingen-Ulm-Slavkov-Saalfeld-Jena-Auerstädt-Prenzlau*, Třebíč 2003, s. 302.

¹⁷¹ KOVAŘÍK, *Maršálové Napoleonových orlů*, s. 441.

¹⁷² Tamtéž, s. 449.

¹⁷³ Ney se narodil v městečku Saarlouis v dnešním Německu. Tamtéž, s. 15.

¹⁷⁴ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení I: Vítězné roky: Elchingen-Ulm-Slavkov-Saalfeld-Jena-Auerstädt-Prenzlau*, s. 58.

¹⁷⁵ MANFRED, *Napoleon Bonaparte*, s. 562.

maršál Francie,¹⁷⁶ bylo hrdinské, ale netaktické. Když byl Ney pro velezradu odsouzen royalistickými páiry k trestu smrti zastřelením, prokázal svoji statečnost naposledy.

Další francouzští maršálové jako Victor, Macdonald, Marmont, Oudinot, Suchet, Poniatowski, Gouvignon Saint-Cyr nebo Grouchy měli rozdílný původ, povahové vlastnosti, názory a schopnosti, ale přesto jednu věc společnou – smysl pro čest, který se projevoval buď věrností k Napoleonovi, nebo alespoň oddaností k vlasti. Někteří Napoleona zradili (Marmont, Victor, Saint-Cyr), jiní vytrvali po jeho boku (Suchet, Grouchy) či se snažili držet spíše v ústraní (Oudinot). Jakoby ale vždy míra loajality k Napoleonovi byla přímo úměrná jeho úspěchům. Když se vítězilo, věrní zůstali vesměs všichni. Jakmile okusil Napoleon první porážky, začal se postoj jeho maršálů měnit. Nejvíce se to projevovalo u těch, kteří byli povahově nestálí, prchliví, chamtiví a prospěcháři. Existovali ale i tací, kteří na Napoleona názor nikdy nezměnili. V jejich očích zůstal vojevůdcem, který jim umožnil vydobýt si nesmrtelnou slávu.

¹⁷⁶ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení I: Vítězné roky: Elchingen-Ulm-Slavkov-Saalfeld-Jena-Auerstädt-Prenzlau*, s. 438.

4 Duch vojska v proměnách času

Slavný ruský spisovatel Lev Nikolajevič Tolstoj ve svém monumentálním díle *Vojna a mír*, jehož děj se odehrává právě v období napoleonských válek, definoval v závěrečných úvahách zvláštní a abstraktní činitel, který rozhoduje války. Nazval jej prozaickým názvem „duch vojska“ a vymezil následujícím způsobem: „*Duch vojska, to jest větší nebo menší chuť bít se a podstupovat nebezpečí u všech lidí tvořících vojsko, naprosto nezávisle na tom, bojující tito lidé pod velením géniů nebo negéniů, ve třech anebo ve dvou bojových sledech, klacky nebo puškami střelujícími třicet ran za minutu. Lidé, kteří mají chuť bojovat, najdou si k tomu vždy nejvýhodnější podmínky.*“¹⁷⁷

V této kapitole se zaměříme na duch vojska francouzského a pokusíme se rekonstruovat proměny v postojích vojáků během napoleonských válek vůči Napoleonovi Bonapartovi a potvrdit či vyvrátit, zdali skutečně závisí na faktu, jestli armádu vede génius, či nikoliv.

V prvním italském tažení musel Napoleon dokázat svým vojákům, že je schopný velitel. Jestliže by se mu nepodařilo získat si armádu na svoji stranu, zřejmě by zůstal ve stínu slavných vojevůdců, jako byl Alexandr Veliký, Hannibal, Scipio Africanus či Gaius Julius Caesar. Když se Bonaparte v roce 1796 ujal zbídačených jednotek, vojáci nevěděli o svém novém veliteli zhola nic. Až svojí příkladností zburcoval masy a dal vojákům vzpomenout na ztracenou čest. Obdivuhodná kompetentnost a přirozená autorita tehdy mladého generála motivovala i jeho mnohem zkušenější kolegy. Již u Toulonu byl „u všeho a všude“.¹⁷⁸ Na Apeninském poloostrově to měl jen potvrdit.

Vojáci tak mohli v Itálii poprvé spatřit jak jejich vrchní velitel procházel nastoupenými řadami během přehlídek, promlouval s nimi jako s rovnými a povzbuzoval je. Napoleon od prvního okamžiku vzbuzoval v mužích respekt. Ten si ale musel vynutit i některými represivními opatřeními. Masséna ve svých pamětech¹⁷⁹ vzpomíná, jak Napoleon rozpustil jeden neposlušný oddíl a zařadil jejich příslušníky do jiných jednotek: „*Tento akt autority vštípil jednotkám respekt vůči mladému generálovi.*“¹⁸⁰

Po slavné proklamaci k vojákům (viz první kapitola) se republikánsky smýšlející armáda vracela v myšlenkách vojáků a důstojníků zpět do časů prvních vítězství v letech

¹⁷⁷ TOLSTOJ, Lev Nikolajevič, *Vojna a mír II*, Praha 2005, s. 525.

¹⁷⁸ CASTELOT, *Napoleon Bonaparte*, s. 32.

¹⁷⁹ Je důležité poznamenat, že Masséna v pravém slova smyslu paměti nepsal. Pod jeho jménem byla vydána v podstatě jen jakási kompilace různých jeho dokumentů.

¹⁸⁰ CASTELOT, *Napoleon Bonaparte*, s. 54.

1793–94. „Spravedlivá válka“, „obrana republiky“, „smrt tyranům“ byla hesla, která v očích Napoleonových mužů ospravedlňovala jejich počínání.

Napoleon stoupal od vítězství k vítězství na žebříčku popularity. Po bitvě u Lodi, kde vrchní velitel italské armády neváhal postupovat vpřed v dešti kulek, jej starší vojáci začínali pojmenovávat slovem *le petit caporal*.¹⁸¹ Napoleona hřály úspěchy u srdce: „*Po Lodi jsem se na sebe začal dívat ne jako na obyčejného generála, ale jako na člověka schopného ovlivnit osud lidstva*“,¹⁸² prohlásil na Svaté Heleně.

Úspěchy v Itálii ale Napoleon nepotvrdil v Egyptě. Stále ještě oddané vojsko v tomto tažení ve své loajalitě vůči Bonapartovi mírně zakolísalo. Zde si ale za většinu problému mohl Napoleon sám. Zbytečně se pouštěl do nebezpečných misí a vojáci tisíce mil od domova nenalézali patřičné zadostiučinění. Vyčerpání, stesk mužů po domově, nenávisť vůči cizí zemi, to vše jakoby Bonaparte přehlížel.

A tak není divu, že některé z nich doslova zklamal svým vypočítavým a pro některé zbabělým odjezdem do Francie. Avšak pořád tu byla většina, která nezapomínala na hrdinství a vojenské schopnosti svého velitele u Montenotte, Arcole či Lodi. Stále to byl jejich „miláček Bonaparte“, který se sice stal na krátkou dobu *Bonattrapem*,¹⁸³ ale kterému se přece musí vše odpustit.

Po brumairovém převratu se stal Napoleon více politikem než vojenským velitelem. Podle ústavy musel dokonce oficiálně předat velení ve druhém italském tažení Berthierovi. Avšak nešťastné události v Egyptě, které Napoleona provázely v jeho myšlenkách, se staly katalyzátorem jeho dalších činů. První konzul potřeboval další vítězství, které by dalo zapomenout na stále ještě popíranou¹⁸⁴ porážku v Africe.

Direktoriem prohospodařené vítězství v prvním italském tažení bylo pro Napoleona vhodnou šancí definitivně upevnit svoji politickou i vojenskou moc. Jediným rozhodným úderem proti Rakousku v Itálii mohl získat zadostiučinění za Egypt. Co na to armáda?

Jelikož množství vojáků zůstávalo stále ještě v africkém pekle, Napoleon musel přeskupit svoje síly. Před druhým italským tažením existovaly v podstatě dvě armády – rýnská, pod velením Moreaua,¹⁸⁵ a nově vzniknuvší záložní armáda, složená z nováčků a invalidů, která se měla stát kamufláží a zastírat skutečné Napoleonovy záměry. Armády se

¹⁸¹ Nepřesně přeložené jako „malý kaprál“. Jednalo se o výraz *úcty*, který nesouvisel s aktuální Napoleonovou vojenskou hodností, ani s jeho výškou. Tamtéž, s. 55.

¹⁸² Tamtéž, s. 55.

¹⁸³ Slovní hříčka vycházející ze slova *attraper*, což znamená napálit či doběhnout. Tamtéž, s. 110.

¹⁸⁴ Bonaparte hrál v brumairovém převratu v podstatě falešnou hru vůči celé Francii. Prohlašoval, že obětoval vojenskou slávu v Egyptě kvůli blahu vlasti.

¹⁸⁵ Jean-Victor Moreau (1763–1813) – francouzský generál a Napoleonův rival.

pak úspěšně spojily a překročily Svatobernardský a Svatogoththardský průsmyk a udeřily přes Alpy do týlu rakouské armády.

Jelikož součástí této nové italské armády byly i hrdinové z prvních Bonapartových tažení, měl první konzul ve svých plánech velkou podporu. V mytických představách generálů i prostých vojáků se Napoleon měl stát novodobým Hannibalem překračujícím Alpy. Až Marengo ale mělo prověřit Napoleonovy skutečné vojenské schopnosti.

Bitva, kterou rozhodl Desaix a nikoliv první konzul, byla sice triumfem, ale koho? V bulletinu, který hodnotil bitvu u Marenga, stálo, že vojska byla podpořena přítomností prvního konzula na bojišti.¹⁸⁶ Ve skutečnosti měli velitelé jednotlivých uskupení co dělat, aby zabránili všeobecné panice, která před příchodem Desaix na scénu prostupovala morálkou vojáků. Je značně pochybné, že by v nenadálém zmatku mohl jen samotný výskyt prvního konzula ledacos změnit. Až Desaix se svými muži dodal prohrávajícím jednotkám odvalu a naději na zvrát. To ale přece museli vědět i samotní vojáci, že střet vyhrál Desaix a nikoliv Bonaparte. Armádu tedy formálně možná vedl génius Napoleon, ale vojsko se řídilo mnohem přesvědčivějším a doslova hmatatelným příkladem Desaix. Napoleon však byl mistr propagandy a úspěch u Marenga využil ve svůj prospěch. Vítězství tak zakrylo skutečnou podstatu věci.

Odbočme nyní nakrátko z chronologického postupu v této kapitole a věnujme se ve stručnosti nastínění rivality jednotlivých armád, která měla v nemalé míře i dopad na vztahy vůči Napoleonovi.

Když se Napoleon rozhodl záhy po své korunovaci udělovat maršálské hole zasloužilým mužům, musel vzít v potaz celkem nepříjemnou věc. Existence dvou armád, rýnské a italské, ve které byly zhruba ve stejném počtu na každé straně zastoupeni i nově zvolení maršálové, způsobovala dlouhodobější nevraživost mezi jejími členy.

Rýnská armáda „spart’anů“ a italská armáda „bonapartistů“ se v ledasčem lišila. Prvně jmenovaná neměla Napoleona příliš v lásce a podporovala generála Moreaua a později i Bernadotta.¹⁸⁷ Druhou tvořili Bonapartovi věrní z Itálie a Egypta a ti pochopitelně projevovali náklonnost k Napoleonovi.

Negativní názory na vládu Bonaparta se projevovaly v různých spiknutích Bernadotta a Moreaua (viz výše) či v hlasování v plebiscitu, který zjišťoval podporu obyvatelstva a armád v otázce potvrzení či nepotvrzení Napoleona ve funkci doživotního konzula. Tehdy se

¹⁸⁶ MANFRED, *Napoleon Bonaparte*, s. 260.

¹⁸⁷ Bonaparte před chystanou a nikdy neuskutečněnou invazí do Velké Británie nechal část vojska generála Moreaua přesunout do Bretaně pod nově vznikuvší západní armádu.

vyslovalo proti tomuto návrhu 8374 hlasů, do kterých se započítaly i názory Bernadottových mužů.¹⁸⁸ Po výsledcích plebiscitu, který posvětil Napoleonovo císařství, zase došlo ke zfalšování údajů. V armádě totiž dosáhl počet hlasů jen 120 302. Napoleon, překvapen nízkým číslem, možná až příliš dětinsky a ješitně údaj přeškrtl a přepsal na optimisticky vyhlížejících 400 000.¹⁸⁹

V době, kdy Napoleon uděloval maršálské hole, tak musel sjednotit „pod jednu střechu“ různě smýšlející generály a důstojníky. Muži jako Bernadotte, Davout, Jourdan, Ney či Soult vzešli z řad německé či holandské fronty. Augereau, Berthier, Lannes či Masséna s Muratem byli zase spojeni s italskou armádou.¹⁹⁰ Nyní měli zaujmout společně pozice ve vojsku francouzského císaře a přesvědčit o oddanosti i své muže.

Jestliže se Marengo stalo Napoleonovým neprávem přivlastněným úspěchem, pak o tažení z let 1805–1806 můžeme hovořit jako o triumfu jeho geniality. Bitva u Slavkova se stala nejzářivějším Napoleonovým vítězstvím, po kterém se ocitl na vrcholu moci. V této bitvě dokázal francouzský císař opět vyburcovat své vojáky. Monumentálními proslovy, osobním příkladem a otcovsky přísnou, ale spravedlivou, povahou doslova „pobláznil“ všechny jednotky. „*Sám budu řídit vaše pluky, Budu se držet mimo dostřel, pokud se svou obvyklou chrabrostí zasejete zmatek do řad nepřátel. Ale pokud bude vítězství nejisté, spatříte svého císaře, jak se jako první vystavuje kulkám,*“¹⁹¹ prohlásil Napoleon v předvečer bitvy.

U Slavkova se také provolávalo slavné *Vive l'Empereur!* (Ať žije císař!), které naplňovalo vojácká srdce hrdostí a dojímalo Napoleona. Když Napoleon v noci před bitvou objížděl svoji armádu, vojáci s nadšením zapalovali pochodně, aby svému bohovi svítily na cestu. Tehdy dojatý francouzský císař prohlásil: „*Tento večer je nejkrásnější v mém životě!*“¹⁹²

Po tomto tažení a krátkém a úspěšném pruském dobrodružství z roku 1806 však euforie pominula. Již po Slavkovu někteří vojáci volali po míru a k návratu do vlasti. Vojenská čest a oddanost k císaři jim to sice nedovolovala otevřeně prohlašovat, ale množily se nenápadné a prosebné hlasy, kterých si musel všímat i Napoleon. Duch vojska již nechtěl válčit. Vojenská vítězství jakoby oddalovala mír. Jeden nejmenovaný generál si ve svém dopisu postěžoval: „*Nespatříme Paříž dříve, než se vrátíme z výpravy do Číny.*“¹⁹³ Je až

¹⁸⁸ MANFRED, *Napoleon Bonaparte*, s. 324.

¹⁸⁹ CASTELOT, *Napoleon Bonaparte*, s. 221.

¹⁹⁰ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení I: Vítězné roky*, s. 214.

¹⁹¹ CASTELOT, *Napoleon Bonaparte*, s. 245.

¹⁹² Tamtéž, s. 247.

¹⁹³ MANFRED, *Napoleon Bonaparte*, s. 396.

neuvěřitelné, jak trefně vystihuje tato věta obecnou náladu v tomto vojsku v době „poslavkovského vystřízlivění“.

Válčilo se ale dál. Znavení vojáci pochodovali, bojovali a trpěli. Ale pro jakou věc? Zamyslíme-li se důkladněji nad psychikou člověka, musíme poznamenat, že v době, kdy tělo a duše zažívá muka, jdou stranou veškeré iluze. Zbídačený voják se začne soustředit na sebe a přemýšlet nad svým osudem. Již nemá sílu projevovat jakoukoliv náklonnost k vrchnímu veliteli, ale začne naslouchat svým přirozeným potřebám a uvažovat nad jediným – jak trápení přežít.

Po krvavé bitvě u Jílového v únoru roku 1807, která skončila nerozhodně, a politicky ji Napoleon v podstatě prohrál, se nad hrůzami války zděsil i samotný francouzský císař. Při obcházení bojiště, které bylo poseté stovkami mrtvých těl a stalo se doslova masovým hrobem, si i on musel být vědom, že válka postrádá jakoukoliv logiku a stává se absurdním dramatem, ve kterém i on zaujímá nezanedbatelnou roli. Nikdo jej nevítal s výkřikem „*At' žije císař!*“ Napoleon mohl slyšet jen „*Francie a mír*“¹⁹⁴

To už nešlo přehlížet. Když se k tomu ještě přidaly hlasy z Paříže, aby Napoleon uzavřel *la paix à tout prix* (mír za každou cenu),¹⁹⁵ nemohl již francouzský císař pod takovým tlakem armády, rodiny i vlastního svědomí udělat nic jiného, než mír skutečně podepsat. Je tak v tomto kontextu celkem pochopitelné, že nadšení francouzských a ruských vojáků ze setkání obou státníků na voru na řece Němen u Tylže v roce 1807 neznalo mezí. Ambiciózní snahy Napoleona, vrtkavý mír s ruským spojencem a další nevyhnutelné události však měly idylku opět brzy zhatit.

Otevření „pyrenejské fronty“ v roce 1808 se stalo předzvěstí Napoleonova konce. Vojáci revoluce zde poprvé bojovali proti nejstrašnějšímu nepříteli – partyzánům ničícím všechny válečné ideály a popírajícím jakákoliv alespoň pomyslná válečná pravidla a lidskou důstojnost. Guerillová válka se projevila v největší krutosti, ale tvrdohlavý Napoleon opět jaksi přehlížel utrpení vojáků, kteří byli vražděni pro nejasný výsledek.

Když se k tomu přidala nevyhnutelnost války s Rakouskem, Francie se ocitala ve dvojím ohni. Napoleon poprvé popřel veškeré svoje dosavadní zkušenosti a začal válku s Rakouskem dříve, než vůbec mohl pomýšlet na vítězství ve Španělsku. Mír, který sliboval po Tylži, vzal definitivně za své.

Z původního francouzského vojska, které bojovalo u Arcole, Marenga, Slavkova, Jeny a Jílového, zbylo jen několik veteránů a již nemůžeme mluvit o stejné armádě. Čas ji proměnil

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 406.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 407.

v pouhou vzpomínku a její duch se rozplynul. Avšak rakouské tažení z roku 1809 jakoby vlilo do nově shromážděných řad paradoxně tutéž krev, která motivovala jejich předchůdce. Po válce dychtící nováčci, ale i němečtí spojenci, se rozhodli bojovat za svého císaře, neb už tolikrát slyšeli o „egyptských pyramidách“, „slavkovském slunci“ či „zázraku u Jeny a Auerstädtu“ a chtěli dokázat, že i nezkušené mládí může svým elánem vyvážit své nedostatky. A změnil se i Bonaparte, který se svojí příkladností stal opět tím generálem, za kterého byli vojáci ochotni položit život. Zvolání *Vive l'Empereur!* začalo opět dávat smysl.

Vítězství u Wagramu v roce 1809 ale bylo nadobro posledním záchvěvem Napoleonovy geniality. Po tažení do Ruska v roce 1812 se francouzský císař vracel pouze s torzem slavné *La Grande Armée*, před kterou se kdysi třásl celý svět. Lipsko a později Waterloo bylo jen smutným završením kdysi slavné éry. Napoleon byl v očích mnoha vojáků géniem, který předčil dobu. Ale pořád to byl člověk s chybami jako každý z nás. Ani víra v jeho štěstěnu a bezmezná oddanost nemohly zabránit nevyhnutelnému. Armádu netvoří jeden člověk, ale desítky tisíc spolubojovníků. Ti se sice mohou řídit precizně vypracovanými dispozicemi, ale tváří v tvář skutečnému nebezpečí je myšlenka na vrchního velitele pouhým klamem, který kulku letící proti vojákovi nezastaví.

Závěr

V historických dílech týkajících se napoleonských válek se člověk zpravidla dočítá o průbězích jednotlivých bitevních střetů, o jejich příčinách a důsledcích. Cílem diplomové práce bylo nalézt nový úhel pohledu a zaměřit se na vztahy jednotlivých aktérů této monumentální epochy k Napoleonovi Bonapartovi.

Jako každá lidská vzájemnost i napoleonské období je charakteristické velkým množstvím emocí. Ty se však v těchto časech jakoby násobily. Vojenská čest se stala nejpřirozenější věcí na světě. Vojáci napoleonských válek bojovali se zápallem, nadšením a odhodláním, které se v současnosti, v dobách anonymních moderních válečných střetů, troufám si říct, již nebude opakovat. Individualita členů francouzské armády na přelomu 18. a 19. století se projevovala i ve vztahu k vrchním velitelům armádních sborů.

Napoleon Bonaparte svým přístupem k životu, svými skutky a povahou nenechával nikoho lhostejným. Jedni jej milovali a ctíli, druzí, a těch z francouzských řad nebylo mnoho, nenáviděli a zradili. Ale právě jeho osobní charisma bylo impulsem, který vzbuzoval zvláštní a neobyčejné pohnutky v očích vojáků, důstojníků, generálů a později maršálů. Chladným nenechával první francouzský císař nikoho.

Bylo to však i v povahách hrdinů od Arcole, Marenga, Slavkova, Jeny či Wagramu – pro něco na poli válečném bojovat, za něco se obětovat. To se stalo hlavní ideou, která motivovala jejich další činy. A častokrát zidealizovaná a monumentalizovaná osobnost Napoleona Bonaparta se doslova nabízela, aby ona oběť byla podstoupena v jeho jménu. A to určovalo vůči němu většinu osobních i platonických vztahů výše zmíněných vojáků.

Jedna skutečnost však souvisí s tradiční a trvalou lidskou vlastností. Když se dařilo na válečných výpravách, oslavovali se hrdinové. Přestalo-li se dařit, nacházeli se viníci. Stejně to bylo i ve vztazích vůči Napoleonovi. Nejmarkantněji se to projevuje v postojích maršálů, kdy se dočasná a zdánlivá věrnost měnila ve zradu, úprk či nenávist. Někteří však vytrvali a loajalitu zachovali až do Napoleonova konce.

Právě závěrečná anabáze francouzského císaře jakoby testovala oddanost jeho podřízených. Léta 1813–1815 byla zatěžkávací zkouškou pro Napoleonovo blízké okolí a vojáky. Zde se naplno projevily charakteristické vlastnosti jednotlivých osob. A tak nezbyvá než smutně konstatovat, že věrní zůstávali věrnými často jen proto, že to bylo pro ně prospěšné.

Těch nezištně loajálních bylo jako šafránu. O to cennější je zjištění, že je nalzáme spíše v řadách prostých vojáků. Ti byli mnohem zapálenější a ochotnější položit život za konzula či pozdějšího císaře v boji. Nechtěli a často ani neměli možnost intrikovat či nenávidět Napoleonovu osobnost. Jejich největším zážitkem bylo naopak setkat se se svou modlou a alespoň na okamžik pocítit její pohled a náklonnost. Zde se projevují vztahy v mnohem ryzejší a čistší podobě. Dojemnost jejich příběhů toho budiž důkazem.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

KRETTLY, Élie, *Souvenirs historiques du capitaine Krettly, ancien trompette-major des guides d'Italie, d'Égypte et des chasseurs à cheval de la garde impériale, etc.*, tome premier, Paříž 1839.

BONAPARTE, Napoleon, *Correspondance de Napoléon Ier*, Paříž 1858.

BONAPARTE, Napoleon, *Napoleonovy paměti*, Praha 1929.

DAVOUT, Louis-Nicolas, *Correspondance du maréchal Davout, prince d'Eckmühl. Ses commandements, son ministère 1801–1815*, Paříž 1885.

LAS CASES, Emmanuel Auguste Dieudonné Marius Joseph de, *Mémorial de Sainte-Hélène, ou Journal où se trouve consigné jour par jour ce qu'a dit et fait Napoléon durant dix-huit mois, tome deuxième*, Brusel 1822.

MARBOT, Marcellin De, *Mémoires du général baron de Marbot. Madrid-Essling-Torrès-Védras*, Paříž 1891.

MARBOT, Marcellin De, *Mémoires du général baron de Marbot. Gênes-Austerlitz-Eylau*, Paříž 1891.

MARBOT, Marcellin De, *Mémoires du général baron de Marbot. Polotsk-La Bérésina-Leipzig-Waterloo*, Paříž 1891.

MARBOT, Marcellin De, *Paměti: vzpomínky francouzského jezdeckého důstojníka z napoleonských tažení*, Praha 1999.

MASSÉNA, André, *Mémoire de M. le maréchal Masséna, duc de Rivoli, prince d'Essling, sur les événements qui ont eu lieu en Provence, pendant les mois de mars et d'avril 1815; suivi de pièces justificatives et d'une carte géographique. Deuxième édition*, Paříž 1816.

PARQUIN, Denis-Charles, *Souvenirs militaires du commandant Parquin*, Paříž 1897.

PASCAL, Adrien, *Les bulletins de la Grande Armée précédés des rapports sur l'armée française depuis Toulon jusqu'à Waterloo*, Paříž 1841.

RAPP, Jean, *Mémoires du général Rapp, aide-de-camp de Napoléon, écrits par lui-même, et publiés par sa famille*, Paříž 1823.

RAYMOND, Jean Baptiste Honoré, *Histoire de la restauration et des causes qui ont amené la chute de la branche aînée des Bourbons*, Brusel 1837.

ROQUE, Louis de la, *Catalogue historique des généraux français. Connétables maréchaux de France, lieutenants généraux, maréchaux de camp. Deuxième fascicule. Maréchaux de France. Depuis la fin du règne de Louis XIV. jusqu'à la fin de Premier Empire*, Paříž 1902.

SAVARY, Jean-Marie, *Mémoires du duc de Rovigo, pour servir à l'histoire de l'Empereur Napoléon, tome premier*, Paříž 1828.

SAVARY, Jean-Marie, *Mémoires du duc de Rovigo, pour servir à l'histoire de l'Empereur Napoléon, tome deuxième*, Paříž 1828.

THIÉBAULT, Paul Charles François Dieudonné, *Mémoires du général baron Thiébault, tome premier*, Paříž 1893.

THIÉBAULT, Paul Charles François Dieudonné, *Mémoires du général baron Thiébault, tome troisième*, Paříž 1894.

Literatura

BARNETT, Correlli, *Bonaparte*, Brno 2005.

BURLEIGHOVÁ, Nina, *Fata Morgána, Napoleonovi vědci a odhalení Egypta*, Praha 2009.

CASTELOT, André, *Napoleon Bonaparte*, Praha 1998.

ELBL, Pavel Benedikt, *Maršál Lannes - Francouzský Achilles*, Třebíč 2008.

HANLEY, Wayne, *The Genesis of Napoleonic Propaganda 1796–1799*, New York 2005.

JOURQUIN, Jacques, *Dictionnaire des Maréchaux du Premier Empire*, Paříž 1986.

KOVAŘÍK, Jiří, *Dobyvatel Bonaparte*, Třebíč 2009.

KOVAŘÍK, Jiří, *Má krev patří Napoleonovi*, Brno 2009.

KOVAŘÍK, Jiří, *Maršálové Napoleonových orlů*, Třebíč 2010.

KOVAŘÍK, Jiří, *Napoleonova tažení I: Vítězné roky: Elchingen-Ulm-Slavkov-Saalfeld-Jena-Auerstädt-Prenzlau*, Třebíč 2003.

KOVAŘÍK, Jiří, *Napoleonova tažení V: Ať žije císař! Vzpomínky, příběhy a osudy vojáků z napoleonských válek*, Třebíč 2005.

LEE, Simon, *David*, Londýn 1999.

MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, Praha 1975.

MARTIN, Marc, *Les Origines de la Presse Militaire en France 1770–1799*, Vincennes 1975.

PATTISON, Richard Dunn, *Napoleon's Marshals*, Londýn 1909.

PIJOAN, José, *Dějiny umění*, Praha 2000.

TARLE, Jevgenij, *Napoleon*, Praha 1950.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič, *Vojna a mír II*, Praha 2005.

TULARD, Jean, *Dictionnaire Napoléon*, Paříž 1999.

ZABECKI, David, *Chief of Staff. The Principal Officers Behind History's Great Commanders. Napoleonic Wars to World War I. Vol. 1*, Annapolis 2008.

Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Napoleon Bonaparte u mostu Arcole (Horace Vernet)
- Příloha č. 2 – Napoleon Bonaparte u mostu Arcole (detail od Antoina-Jeana Grose)
- Příloha č. 3 – Napoleon překračuje Alpy (zidealizovaný obraz od Jacquese Louise Davida)
- Příloha č. 4 – Napoleon postupující na mule skrze Svatobernardský průsmyk (Paul Delaroche)
- Příloha č. 5 – Marcellin de Marbot
- Příloha č. 6 – Denis-Charles Parquin
- Příloha č. 7 – Antoine Charles Louis Lasalle
- Příloha č. 8 – Jean Rapp
- Příloha č. 9 – Louis-Charles-Antoine Desaix
- Příloha č. 10 – Jean-Marie Savary
- Příloha č. 11 – Paul Charles François Dieudonné Thiébault
- Příloha č. 12 – Louis Alexandr Berthier
- Příloha č. 13 – Charles Pierre François Augereau
- Příloha č. 14 – Napoleon svírající v náručí smrtelně zraněného Jeana Lannese (Paul Emile Boutigny)

Přílohy

Příloha č. 1

Zdroj: Bataille du pont d'Arcole, in: *WIKIPÉDIA – L'encyclopédie libre* [online], [vid. 20. 3. 2014], dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dc/La_Bataille_du_Pont_d%27Arcole.jpg.

Příloha č. 2

Zdroj: Bataille du pont d'Arcole, in: *WIKIPÉDIA – L'encyclopédie libre* [online], [vid. 20. 3. 2014], dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f0/1801_Antoine-Jean_Gros_-_Bonaparte_on_the_Bridge_at_Arcole.jpg.

Příloha č. 3

Zdroj: *Employees.oneonta.edu/* [online], [vid. 21. 3. 2014], dostupné z:
http://employees.oneonta.edu/farberas/arth/Images/110images/sl19_images/David_NapoleonSt_Bern.jpg.

Příloha č. 4

Zdroj: Bonaparte Crossing the Alps in: *WIKIPEDIA – The Free Encyclopedia* [online],
[vid. 15. 3. 2014], dostupné z:
[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9d/Paul_Delaroche_-_
_Napoleon_Crossing_the_Alps_-_Google_Art_Project_2.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9d/Paul_Delaroche_-_Napoleon_Crossing_the_Alps_-_Google_Art_Project_2.jpg).

Příloha č. 5

Zdroj: Jean-Baptiste Antoine Marcellin de Marbot, in: *WIKIPÉDIA – L’encyclopédie libre* [online], [vid. 20. 3. 2014], dostupné z:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e6/General_Marbot.jpg

Příloha č. 6

Zdroj: Denis-Charles Parquin, in: *WIKIPÉDIA – L'encyclopédie libre* [online], [vid. 20. 3. 2014], dostupné z:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f9/Parquin%2C_Denis_Charles.jpg.

Příloha č. 7

Zdroj: *France – Histoire – Espérance* [online], [vid. 17. 3. 2014], dostupné z: <http://www.france-histoire-esperance.com/wp-content/uploads/2012/03/lasalle1.jpg>.

Příloha č. 8

**Zdroj: *Arc de Triomphe: Names and Battles 1792-1815* [online], [vid. 17. 3. 2014],
dostupné z: <http://www.arcdetriomphe.info/static/images/officers/rapp.jpg>.**

Příloha č. 9

**Zdroj: *Arc de Triomphe: Names and Battles 1792-1815* [online], [vid. 17. 3. 2014],
dostupné z: <http://www.arcdetriomphe.info/static/images/officers/desaix.jpg>.**

Příloha č. 10

Zdroj: *Napoleonic Society* [online], [vid. 14. 3. 2014], dostupné z:
<http://www.napoleonicsociety.com/images/SAVARY%202.jpg>.

Příloha č. 11

**Zdroj: Paul Thiébault, in: WIKIPÉDIA – *L'encyclopédie libre* [online], [vid. 20. 3. 2014],
dostupné z:
[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/G%C3%A9n%C3%A9ral_Paul_
Charles_Fran%C3%A7ois_Adrien_Henri_Dieudonn%C3%A9_Thi%C3%A9bault.gif](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/G%C3%A9n%C3%A9ral_Paul_Charles_Fran%C3%A7ois_Adrien_Henri_Dieudonn%C3%A9_Thi%C3%A9bault.gif).**

Příloha č. 12

Zdroj: Louis Berthier, in: WIKIPEDIE – Otevřená encyklopedie [online], [vid. 9. 3. 2014], dostupné z: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Louisberthier1.jpg>.

Příloha č. 13

Zdroj: Pierre Augereau, in: *WIKIPÉDIA – L'encyclopédie libre* [online], [vid. 6. 3. 2014],
dostupné z:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9b/Charles_Pierre_Francois_Augereau.jpg.

Příloha č. 14

**Zdroj: *La Bibliothèque de Napoléon* [online], [vid. 9. 3. 2014], dostupné z:
[http://napoleon-livre.com/photos_portraits/marechaux-generaux/napoleon-
grand/napoleon-bonaparte-lannes-marechal-mort-9.jpg](http://napoleon-livre.com/photos_portraits/marechaux-generaux/napoleon-grand/napoleon-bonaparte-lannes-marechal-mort-9.jpg).**